

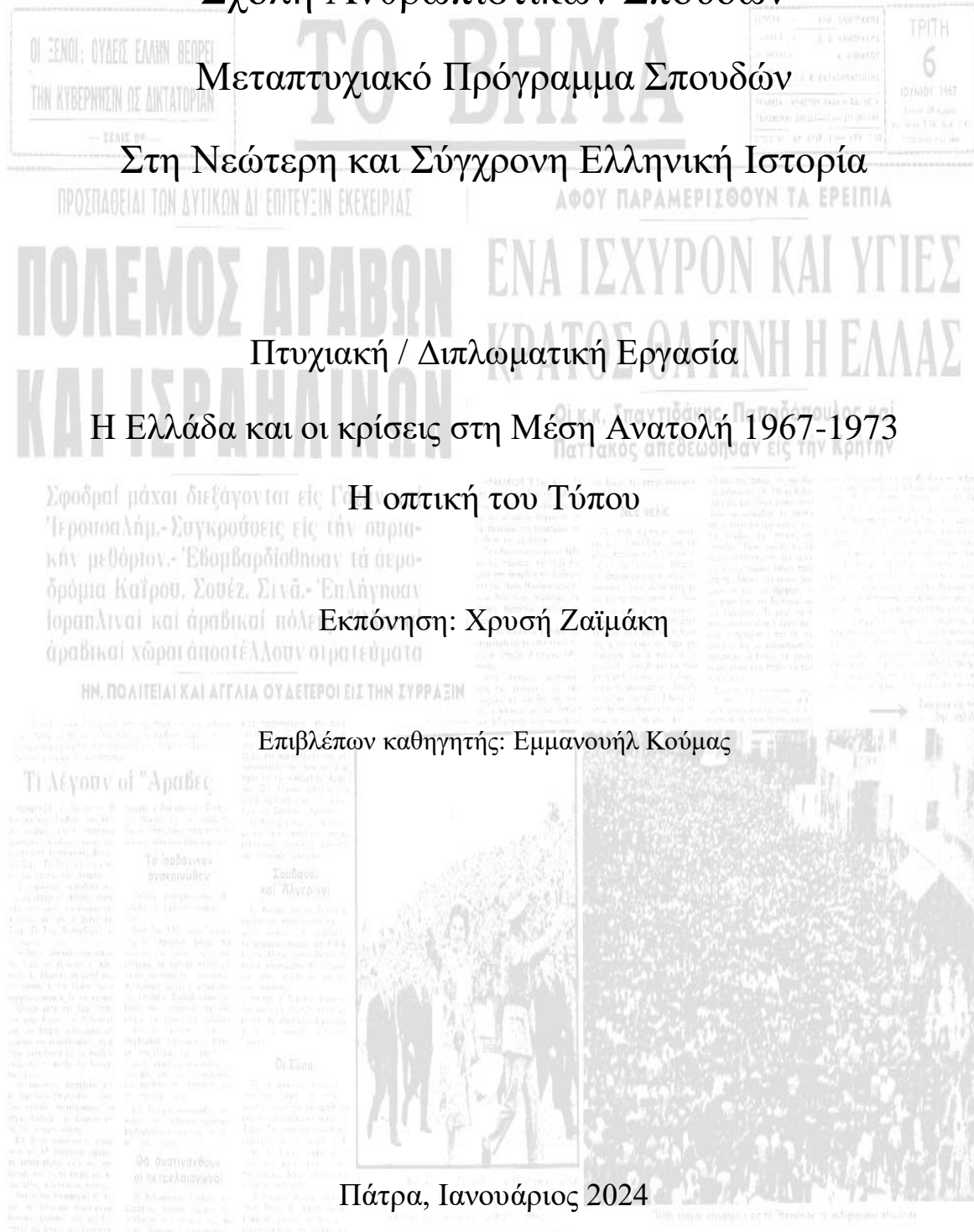
Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Στη Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

Η Ελλάδα και οι κρίσεις στη Μέση Ανατολή 1967-1973

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Ζαϊμάκη Χρυσής που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία
Η Ελλάδα και οι κρίσεις στη Μέση Ανατολή 1967-1973
Η οπτική του Τύπου

Χρυσή Ζαϊμάκη

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Εμμανουήλ Κούμας

ΣΕΠ, ΕΑΠ

Διδάκτωρ Ιστορίας

ΕΚΠΑ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Γιάννης Σακκάς

ΣΕΠ, ΕΑΠ

Διδάκτωρ Ιστορίας

Πανεπιστημίου Αιγαίου

Πάτρα, Ιανουάριος 2024

Η συγγραφή της παρούσας εργασίας ήταν ένα δύσκολο, αλλά συνάμα ευχάριστο ταξίδι, που με βοήθησε να χτίσω περισσότερο το πνευματικό μου οικοδόμημα και να γίνω πιο διαλλακτικό και σκεπτόμενο άτομο απέναντι σε σημαντικά γεγονότα που ταλανίζουν τον κόσμο μας. Η εργασία τυχαία συνέπεσε με τα σημερινά γεγονότα στη Μέση Ανατολή, βοηθώντας με να κατανοήσω τα γεγονότα του παρελθόντος που, δυστυχώς, έχουν αντίκτυπο στο παρόν και αποδεικνύουν για άλλη μια φορά, όχι μόνο ότι η Ιστορία συνεχίζεται, αλλά δυστυχώς επαναλαμβάνεται, δείχνοντας ότι οι άνθρωποι δεν μαθαίνουμε από τα λάθη του παρελθόντος, λόγω της αδυναμίας μας για εκδίκηση και απόκτηση μεγαλύτερης ισχύς. Εύχομαι αυτά που αποκόμισα από την ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο θέμα, να μπορέσω να τα μεταλαμπαδεύσω στον περίγυρό μου και κυρίως στα παιδιά και στους μαθητές μου, που είναι οι μελλοντικοί κατασκευαστές της Ιστορίας, η ελπίδα ενός καλύτερου και ειρηνικότερου μέλλοντος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου, Εμμανουήλ Κούμα, για την παρότρυνσή του να ασχοληθώ με αυτό το θέμα, καθώς και για την πολύτιμη καθοδήγησή του, ασχέτως αν κατάφερα ή όχι να το διαχειριστώ σωστά. Πάνω από όλα, όμως, είμαι ευγνώμων στην οικογένειά μου, τον άντρα μου και τα τέσσερα παιδιά μου, που έδειξαν, κατά τη συγγραφή, τεράστια ανέχεια και κατανόηση προς το πρόσωπό μου.

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία επιχειρεί να καταγράψει τη σύνδεση μεταξύ της Ελλάδας και των σημαντικών κρίσεων στη Μέση Ανατολή, τη χρονική διάρκεια 1967-1973, κυρίως, μέσα από το βλέμμα της ελληνικής κυβέρνησης εκείνης της περιόδου, του διδακτορικού καθεστώτος Παπαδόπουλου και των έμμεσα εμπλεκομένων, των Ηνωμένων Πολιτειών. Θα εξεταστούν οι σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη της Μέσης Ανατολής και ιδιαίτερα με την Αίγυπτο και το Ισραήλ, μέσω του συζευκτικού κρίκου, μεταξύ Δύσης και Ανατολής, των ΗΠΑ, κατά τις τρεις σοβαρότερες κρίσεις της περιόδου. Του αιφνιδίου τρίτου αραβοϊσραηλινού πολέμου, τον Ιούνιο του 1967, γνωστός ως ο «πόλεμος των Έξι Ημερών», που αποδείχτηκε, όμως, καθοριστικός για την μετέπειτα εξέλιξη στη Μέση Ανατολή, η κρίση στην Ιορδανία τον Σεπτέμβριο του 1970, γνωστή ως «Μαύρος Σεπτέμβρης», που ανέδειξε, για πρώτη φορά, την κορύφωση του ισλαμικού εθνικισμού και τέλος του τέταρτου αραβοϊσραηλινού πολέμου, τον Οκτώβρη του 1973, γνωστού ως ο «Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ», που οδήγησε στην πετρελαϊκή κρίση του 1973 με βαρυσήμαντο διεθνή αντίκτυπο. Επιδίωξη της εργασίας αποτελεί ο συσχετισμός της δημόσιας στάσης του χουντικού καθεστώτος, μέσα από τη μελέτη του Τύπου και συγκεκριμένα δημοσιευμάτων εκείνης της εποχής των εφημερίδων *ΒΗΜΑ* ΚΑΙ *ΝΕΑ* και του παρασκηνίου των ελληνικών ενεργειών αναφορικά με τις μεσανατολικές κρίσεις.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Δικτατορία, ΗΠΑ, Αραβοϊσραηλινός πόλεμος, Μέση Ανατολή, Αίγυπτος, Ισραήλ

Abstract

This master's thesis attempts to demonstrate the connection between Greece and the major crises in the Middle East during the period 1967-1973, mainly from the point of view of the then-Greek government, the dictatorship of Papadopoulos, and the indirectly involved United States. Greece's relations with the Middle Eastern states, especially Egypt and Israel, will be examined through the United States, the link between the West and the East, during the three major crises of the period: The sudden third Arab-Israeli war in June 1967, known as the "Six-Day War", which, however, proved decisive for the later development in the Middle East, the Jordanian crisis in September 1970, known as "Black September", which highlighted, for the first time, the culmination of Islamic nationalism and, finally, the fourth Arab-Israeli war in October 1973, known as the "Yom Kippur War", which led to the 1973 oil crisis with a significant international impact. This thesis aims to correlate the dictatorial regime's public stance through the study of the press, specifically publications of the newspapers "VIMA" and "NEA" of that period, and the background of the Greek actions regarding the Middle East crises.

KEYWORDS

Arab-Israeli war, Dictatorship, Egypt, Israel, Middle East, USA

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	vii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	xvii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ 21 ^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ.....	4
ΧΟΥΝΤΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ-ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ.....	7
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ 6 ΗΜΕΡΩΝ.....	11
Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ 6 ΗΜΕΡΩΝ.....	15
Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΑ-Ο ΜΑΥΡΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ.....	20
Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	24
Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΛΛΙΜΕΝΙΣΜΟΥ.....	27
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΓΙΟΜ ΚΙΠΟΥΡ Ή ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΡΑΒΟΙΣΡΑΗΛΙΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 1973.....	29
Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ ΓΙΟΜ ΚΙΠΟΥΡ.....	34
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	54

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

CIA: Central Intelligence Agency

DFLP: Δημοκρατικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Democratic Front for the Liberation of Palestine)

OHE: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών OPEC: Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (Organization of the Petroleum Exporting Countries)

PFLP: Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Popular Front for the Liberation of Palestine)

PLO: Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Palestine Liberation Organization)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξωτερική πολιτική μπορεί σύντομα να οριστεί ως η τομή μεταξύ των εσωτερικών του δεδομένων και των εξωτερικών επιδιώξεων και αναγκών, η οποία επηρεάζεται από τις εκάστοτε συνθήκες που επικρατούν στο διεθνές σύστημα και τα υποσυστήματα στα οποία ασκείται (Κεφαλά 2003, 657-658).

Την δικτατορική επταετία 1967-1974 η Ελλάδα αναγκάστηκε να υποστεί ένα βίαιο και καταπιεστικό καθεστώς που ερχόταν σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές της. Η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος εκτός από εσωτερικές πολιτικές επιπτώσεις, αντήχησε αρνητικά και στην εξωτερική της πολιτική, μειώνοντας σημαντικά την διεθνή ισχύ της χώρας. Η διεθνής αυτή απομόνωση της Ελλάδας δημιούργησε σωρεία προβλημάτων, θέτοντας σε κίνδυνο τα εθνικά ζωτικά της συμφέροντα, με αποκορύφωμα την τούρκικη εισβολή στην Κύπρο που σήμανε και το τέλος της δικτατορίας (Σβολόπουλος 2008, 167).

Βασικό ρόλο στην εξωτερική της πολιτική έπαιξε η σημασία της σε γεωπολιτικό επίπεδο, η οποία υπόκεινται ιστορικά, όχι τόσο στη γεωοικονομική, αλλά κυρίως στη γεωστρατηγική της αξία. Ευρισκόμενη στην καρδιά της Μεσογείου, στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, αλλά και σημαντικών θαλασσών, της Ανατολικής Μεσογείου, της Μαύρης θάλασσας και της Αδριατικής κατέχει από ανέκαθεν θέση-κλειδί για την ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου. Η απαλλαγή των εντάσεων στην περιοχή, αποτελεί πάντοτε προϋπόθεση και για τη δική της ασφάλειά, αλλά και την οικονομική της ανάπτυξη. Είναι περιβεβλημένη από θαλάσσια περάσματα που ενδυναμώνουν τη στρατηγική της σημασία, αποτελώντας, έτσι, σημαντική πύλη Ανατολής-Δύσης και φυσική γέφυρα εισαγωγής μεγάλου ποσοστού ενεργειακών πηγών από τη Μέση Ανατολή στην Ευρώπη. Συγκεντρώνει, λοιπόν, το γεωπολιτικό ενδιαφέρον τόσο των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου και της Ευρώπης, όσο και των υπερδυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ (Τσαρδανίδης 2020, 371-372).

Παρόλα αυτά η Ελλάδα είναι ένα μικρό κράτος με περιορισμένο διεθνές πολιτικό βάρος, και ίσως για αυτό το λόγο η εξωτερική της πολιτική, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν για αρκετές δεκαετίες παθητική, ασθενής και μονομερής. Επικεντρώθηκε κυρίως, για την ασφάλεια της, στη διατήρηση των σχέσεων με τις αραβικές χώρες και τις χώρες της Βορείου Αφρικής, όπως η Αίγυπτος, η Ιορδανία, η Λιβύη και η Συρία, μη εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητές της για πολυμερείς συμμαχίες στην περιοχή, προκειμένου να είναι περισσότερο αισθητή η παρουσία της στον παγκόσμιο χάρτη. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε

η περιορισμένης χρονικής διάρκειας συμμαχία μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ηνωμένου Βασιλείου και Τουρκίας στις αρχές της δεκαετίας του 1960, έπειτα από τις συμφωνίες Λονδίνου-Ζυρίχης (Τσαρδανίδης 2020, 372, 378, 408-409).

Ο μεσογειακός αυτός προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εξηγείται και με τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ το 1948 και των πετρελαϊκών αναγκών της χώρας από τις αραβικές χώρες. Η έντονη παρουσία ελληνικών μειονοτήτων στη Μέση Ανατολή, οι οποίες σημείωσαν σημαντική οικονομική ανάπτυξη και η ύπαρξη Πατριαρχείων στην Ιερουσαλήμ και στην Αλεξάνδρεια, δημιούργησε το φόβο πολιτικών αντιποίνων στην περιοχή. Φυσικά το Κυπριακό αποτελούσε, ήδη, από τη δεκαετία του 1950, βασικό παράγοντα σύσφιξης των σχέσεων με τον αραβικό κόσμο, την Τουρκία και τις ΗΠΑ. Ειδικά την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών 1967-1974 αυξήθηκε η ανάγκη στήριξης της Ελλάδας στο Κυπριακό από τις αραβικές χώρες. Η παραδοσιακή αραβόφιλη εξωτερική πολιτική δημιουργούσε εντάσεις με τη Δύση, αναδεικνύοντας περισσότερο την αναγκαιότητα ενίσχυσης των διμερών σχέσεων με τη Μέση Ανατολή για την επίτευξη πολιτικών επιδιώξεων (Ρώσσης 2020, 410-411).

Από δεκαετία του 1950 και έπειτα το καθεστώς του Νάσσερ έλαβε αυστηρά μέτρα απέναντι στους αλλοεθνείς κατοίκους της Αιγύπτου, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών κοινοτήτων να εγκαταλείψουν σταδιακά την Αίγυπτο, παρά τις προσπάθειες του Κ. Καραμανλή να προστατεύσει τα συμφέροντά τους. Παρόλα αυτά η φιλοαραβική στάση της Ελλάδας συνεχίστηκε, ενώ οι σχέσεις με το Ισραήλ διατηρήθηκαν σε πολύ τυπικό επίπεδο, εφόσον η Ελλάδα, όχι μόνο δεν ψήφισε το 1947 υπέρ του σχεδίου διχοτόμησης της Παλαιστίνης, σε ένα αραβικό και ένα εβραϊκό κράτος, αλλά υποστήριξε μετέπειτα τα δικαιώματα των Παλαιστινίων και, επίσης, ενώ το 1949 αναγνώρισε την *de facto* ανεξαρτησία του, την *de jure* αναγνώριση την έκανε πολλά χρόνια αργότερα, το 1990 (Σακκάς 2008, 348, 357-358).

Η διεξαγωγή της έρευνας στηρίχτηκε σε πρωτογενές αρχειακό υλικό, κυρίως δύο εφημερίδων της εποχής, το ΒΗΜΑ και τα ΝΕΑ, αλλά και σε αρκετό δευτερογενές αρχειακό υλικό, το οποίο αποτελούν οι έρευνες σύγχρονων μελετητών. Έρευνες ιστορικών, όπως του Ι. Σακκά, του Μ. Χατζηδάκη, του Ρ. Τζάκσον και του Γ. Σπυρόπουλου, αποτέλεσαν σημαντικές πηγές για την διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας. Με τη βοήθεια των παραπάνω πηγών εκτίθεται στην εργασία η επίσημη ελληνική πολιτική, αναφέρονται οι απόκρυφες ενέργειες και τα σχέδια που πραγματοποιήθηκαν, κοινοποιούνται διπλωματικές σχέσεις με τα εμπλεκόμενα μέρη

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

και στρατιωτικές διαδικασίες, καθώς επίσης παραθέτονται οπτικές και αναλύσεις ατόμων της συγκεκριμένης εποχής, αλλά και σύγχρονων σχετικά με τις κρίσεις στη Μέση Ανατολή 1967-1973.

Στην αρχή της εργασίας παρουσιάζονται ένα κεφάλαιο που μιλά για το στρατιωτικό πραξικόπημα των Συνταγματαρχών, τη σχέση και την αντίδραση των Αμερικάνων σε αυτό, ενώ το επόμενο κεφάλαιο περιγράφει τη σχέση Δικτατορίας και Τύπου της εποχής, δίνοντας έμφαση στο καθεστώς λογοκρισίας που αναπτύχθηκε την εξεταζόμενη αυτή περίοδο. Στα επόμενα κεφάλαια παρατίθενται με τη σειρά οι τρεις σοβαρότερες μεσανατολικές κρίσεις της περιόδου, ο «πόλεμος των Έξι Ημερών» τον Ιούνιο του 1967, η κρίση στην Ιορδανία τον Σεπτέμβριο του 1970 και ο «Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ» τον Οκτώβριο του 1973. Μετά από την περιγραφή της κάθε κρίσης στη Μέση Ανατολή παρουσιάζεται η επίσημη και η παρασκηνιακή στάση της Ελλάδας σε κάθε κρίση, με τις ΗΠΑ να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο σε αυτήν. Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια διεξαγωγής συμπερασμάτων που προέκυψαν κατά την έρευνα των παραπάνω σημαντικών μεσανατολικών κρίσεων.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ 21^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Τα στρατιωτικά πραξικοπήματα ήταν κάτι σύνηθες για την Ελλάδα του 20^{ου} αι., εφόσον 17 από αυτά είχαν στεφθεί με επιτυχία. Ήδη από το 1965 φημολογούνταν ένα νέο πραξικόπημα, εξαιτίας της μετεμφυλιακής αδιαλλαξίας, της ασταθούς ελληνικής εσωτερικής πολιτικής, τις διαφωνίες του Παλατιού με την Κυβέρνηση, αλλά και τους φόβους για την άνοδο του Αντρέα Παπανδρέου. Η 21^η Απριλίου 1967 έπεσε σαν βόμβα σε μια χώρα που λαγοκοιμόταν, λόγω της μετεμφυλιακής ανοικοδόμησής, της σχετικής οικονομικής ευμάρειας, της ένταξής της στο ΝΑΤΟ και του σχηματισμού νομιμοφρόνων κομμάτων. Ενώ, λοιπόν, πιθανολογούνταν ένα πραξικόπημα από τους στρατηγούς, πολλοί αιφνιδιάστηκαν από το πραξικόπημα των, άγνωστων μέχρι τότε, Συνταγματαρχών, του Ταξίαρχου Στ. Παττακού και των δύο Συνταγματαρχών Γ. Παπαδόπουλου και Ν. Μακαρέζου. Οι αντιδράσεις υπήρξαν πολύσημες, εφόσον από τη μια υπήρχε θυμός για την κατάλυση της δημοκρατίας, ενώ από την άλλη υπήρχε απαλλαγή από το φόβο να πάρει την εξουσία ο Α. Παπανδρέου και η Αριστερά (Τζάκσον 2023, 99).

Η φήμη ότι η ΗΠΑ βοήθησαν τους Συνταγματάρχες να πάρουν την εξουσία, ώστε να ικανοποιήσουν τις επιδιώξεις τους στη Μέση Ανατολή, στα πρόθυρα ενός νέου πολέμου μεταξύ Αράβων και Ισραήλ, με την παραχώρηση του θαλάσσιου και εναέριου χώρου για τον ανεφοδιασμό του Ισραηλινού κράτους, ως σημαντικού αμερικανικού συμμάχου στην Ανατολική Μεσόγειο, δεν ευσταθεί (Σακκάς 2012, 163-164). Οι ΗΠΑ αιφνιδιάστηκαν εξίσου από το πραξικόπημα των Συνταγματάρχων, αλλά η χρήση των ελληνικών λιμανιών και των στρατιωτικών βάσεων δεν τους άφηνε περιθώρια παρέμβασης (Τζάκσον 2023, 99).

Το παραπάνω επιβεβαιώνεται μέσα από αμερικανικά έγγραφα, αλλά και μαρτυρίες Αμερικανών διπλωματών που υπηρέτησαν την εποχή εκείνη στην Ελλάδα. Ο επικεφαλής του Προξενικού Τομέα στη Θεσσαλονίκη Τζέιμς Χ. Μόρτον (1966-1968) μέσα από προσωπική του μαρτυρία ανέφερε:

«Η Θεσσαλονίκη ήταν γενέτειρα του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας... εστία πολιτικής δραστηριότητας... Οι Έλληνες έτειναν να κατηγορούν για τα πάντα τους Αμερικανούς, ιδίως τη CIA, οπότε υπήρχε πολύς αντιαμερικανισμός εκείνη την εποχή... Ότι κι αν έκανες το έβλεπαν με καχυποψία, γιατί θεωρούσαν πως κάθε Αμερικανός ήταν της CIA και είχε σκοτεινούς σκοπούς» (Τζάκσον 2023, 104).

Ο επιτετραμμένος της Αμερικανικής Πρεσβείας στην Αθήνα (1964-1967) Νόρμπερτ Λ. Άνσουτς ανέφερε:

«Η Πρεσβεία πιάστηκε εντελώς στον ύπνο, ίσως και η CIA, με τι διαφορά ότι εκείνοι είχαν σταθερές σχέσεις με κάποιους από τους πραξικοπηματίες, ιδίως με τον Παπαδόπουλο... Κοιτούσαμε κάποιους από τους στρατηγούς, αλλά όχι του συνταγματάρχες εκείνη την εποχή. Η αντίδραση της Πρεσβείας ήταν πως δε θέλαμε να αναστατώσουμε εντελώς τα πράγματα στο εσωτερικό, έτσι αντιδρούσαμε με μεγάλη επιφυλακτικότητα, κι εκφράζοντας την ελπίδα πως η συνταγματική κυβέρνηση δε θα αργούσε να αποκατασταθεί. Ο Σταθμάρχης της CIA, ο Τζακ Μάουρυ, όταν άκουσε για το πραξικόπημα λέγεται πως φόρεσε τη στρατιωτική του στολή και πήγε στην Πρεσβεία. Συμπεραίνει, λοιπόν, κανείς πως δεν το περίμενε εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή» (Τζάκσον 2023, 109-110).

Επίσης ο Ρόμπερτ Β. Κήλυ, Σύμβουλος Πολιτικών Υποθέσεων στην Αθήνα (1966-1970), με πρόσβη τότε τον Χένρι Τάσκα ανέφερε:

«Η CIA κατηγορήθηκε για ενορχήστρωση ή υποδαύλιση του πραξικοπήματος, αλλά δεν το πιστεύω... ούτε η CIA, ούτε εμείς-ούτε καν οι στρατιωτικοί μας ακόλουθοι- δεν ξέραμε ποιοι ήταν αυτοί οι συνταγματάρχες. Πιστεύω ότι και το επιτελείο της Ουάσιγκτον βρισκόταν επίσης στο σκοτάδι... Υπάρχει μια πιθανότητα κάποιοι Ελληνοαμερικανοί που δούλευαν στις μυστικές υπηρεσίες... πολύ συντηρητικοί, πολύ αντικομμουνιστές... να γνώριζαν για τη συνωμοσία των συνταγματάρχων και να μην είπαν τίποτα... Υπήρχαν αναφορές γι' αυτούς τους συνταγματάρχες επί σειρά ετών, αλλά σταμάτησαν τον Ιανουάριο του 1967... Ο Παπαδόπουλος και η ομάδα του-αρκετά μικρή για να τηρεί τους κανόνες συνωμοσίας-μπήκε σε σιγή ασυρμάτου και έκοψε κάθε επικοινωνία με τον έξω κόσμο... Δεν ήταν διοικητές στρατευμάτων και ήταν κι αυτός ένας λόγος που δεν ξέραμε πολλά για δαύτους. Κυρίως υπηρετούσαν σε επιτελικές θέσεις, στη διοίκηση προσωπικού και στις πληροφορίες... γιατί τους παρείχαν καλύτερη βάση για συνωμοσίες» (Τζάκσον 2023, 120-121).

Μετά το πραξικόπημα επειδή οι Συνταγματάρχες ανησυχούσαν ότι οι ΗΠΑ θα αντιδρούσαν στο πραξικόπημα και πιθανών να έστελναν τον 6^ο αμερικανικό Στόλο εναντίον τους, προσπαθούσαν να δείξουν τα φιλοαμερικανικά αισθήματά τους ακόμα κι αν οι Αμερικανοί δεν επιθυμούσαν κάτι τέτοιο (Σακκάς 2012, 165). Μάλιστα ο Κήλυ ανέφερε:

«Πήγα μαζί με τον πρέσβη Τάλμποτ να δούμε το νέο Πρωθυπουργό... Οι συνταγματάρχες είχαν τοποθετήσει έναν μη στρατιωτικό, έναν ανώτατο δικαστή, ονόματι Κόλλια... ήθελαν μια μη στρατιωτική βιτρίνα. Η συνάντηση του Τάλμποτ με τον Κόλλια ήταν η πρώτη επίσημη αμερικανική επαφή με τη νέα κυβέρνηση. Ο Τάλμποτ ενδιαφερόταν για τα συνηθισμένα: ασφάλεια των Αμερικανών πολιτών και των στρατιωτικών μας εγκαταστάσεων, που ήταν σημαντικές για εμάς. Φυσικά δεν ανησυχούσαμε στ' αλήθεια... Οι συνταγματάρχες μας έμοιαζαν υπέρ του NATO και αμερικανόφιλοι, σφοδρά αντικομμουνιστές. Δεν αποτελούσαν πρόβλημα από την άποψη της αντιπαλότητας Δύσης-Ανατολής, κάθε άλλο, το πρόβλημα ήταν βασικά αν θα μπορούσαν να διαχειριστούν την κατάσταση. Ο Πρωθυπουργός ξεκίνησε λέγοντας: Κύριε πρέσβη σας ευχαριστώ που ήρθατε να με δείτε... Κυκλοφορεί μια φήμη στην πόλη πως ο Έκτος Στόλος είναι καθ' οδόν για το φαληρικό δέλτα και πως όταν φτάσει θα ζητήσει την παραίτηση της κυβέρνησής μου. Ο Τάλμποτ, έμπειρος διπλωμάτης, σκέφτηκε γρήγορα και είπε πως δεν είχε ακούσει τέτοια φήμη και του φαινόταν εντελώς αβάσιμη» (Τζάκσον 2023, 119).

Το αμέσως επόμενο διάστημα που οι Συνταγματάρχες εδραιώθηκαν στην εξουσία, οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν διστακτικά το νέο καθεστώς, κρατώντας ουδέτερη στάση, συνεχίζοντας τις διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-ΗΠΑ, επιβάλλοντας, όμως, εμπάργκο στον στρατιωτικό εξοπλισμό, σε αντίθεση με τους Σοβιετικούς που το καταδίκασαν. Ωστόσο, όμως, η Ουάσινγκτον ανέστειλε την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια και προσπάθησε, μέσω του βασιλιά, να πιέσει τους δικτάτορες για την αποκατάσταση του κοινοβουλευτικού συστήματος (Σακκάς 2012, 164).

ΧΟΥΝΤΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ-ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Παρά την κατάργηση της λογοκρισίας στον Τύπο το 1952, το έκτακτο νομικό πλαίσιο του Εμφυλίου για την έκτακτη ανάγκη και προληπτική λογοκρισία, αναφορικά με την αριστερή ιδεολογία, διατηρήθηκε και από τις μετεμφυλιακές κυβερνήσεις, κάτι που εκμεταλλεύτηκαν οι Συνταγματάρχες στην προσπάθειά τους να ελέγξουν την πνευματική ζωή και να απωθήσουν οτιδήποτε θεωρούνταν απειλή για το καθεστώς. Έτσι, το άρθρο 14 του συντάγματος ανεστάλη και η ελευθερία του Τύπου διακόπηκε. Η λογοκρισία της δικτατορίας αποσκοπούσε στην εξάλειψη της κομμουνιστικής προπαγάνδας και αυτών που ραδιουργούσαν υπέρ της, καθώς και ενίσχυση των αρχών που πρέσβευαν οι Συνταγματάρχες, που ήταν το τρίπτυχο πατρίδα, θρησκεία και οικογένεια. Στην ουσία το καθεστώς, μέσω της λογοκρισίας έπαιζε ένα πατερναλιστικό ρόλο, εμφυτεύοντας στην ελληνική κοινωνία συγκεκριμένα στερεότυπα και ιδεολογίες (Γκλαβίνας 2018, 158-159, 161). Η διακοπή αυτή δημιούργησε μεγάλη κρίση στον Τύπο. Αμέσως μετά την επιβολή του χουντικού καθεστώτος απαγορεύτηκε η κυκλοφορία των αριστερών εφημερίδων και όλες οι νέες εκδόσεις που δεν υπηρετούσαν ιδεολογικά το νέο καθεστώς. Οι διώξεις αριστερών δημοσιογράφων και εφημερίδων υπήρχε, άλλωστε, από την προηγούμενη περίοδο, παρόλο τη διάθεση της συντηρητικής Δεξιάς να δείχνει δημοκρατική και να σέβεται την ελευθερία του Τύπου (Παπαδημητρίου 2008, 53).

Στα μεγάλα αστικά κέντρα, στα τέλη Απριλίου του 1967, δημιουργήθηκε η Υπηρεσία Ελέγχου Τύπου, η οποία ήταν υπεύθυνη για τον έλεγχο δημοσιευμάτων που είτε δυσφημούσαν το καθεστώς, είτε θεωρούνταν επικίνδυνα για την ασφάλεια της Ελλάδας. Στην επαρχία οι περισσότερες εφημερίδες έκλεισαν, αλλά για όσες συνέχισαν να εκδίδονται υπεύθυνοι για τη λογοκρισία ήταν οι αξιωματικοί συνδυαστικά με τις νομαρχίες. Οι εφημερίδες παρέδιδαν στην Υπηρεσία δυο δοκίμια των σελίδων, τα οποία αφού ελέγχονταν εξονυχιστικά και πιθανότατα διαγράφονταν από αυτά κάποια σημεία τα δοκίμια ξαναγράφονταν από τους ελεγκτές. Έπειτα ελεγχόταν όλο το φύλλο της εφημερίδας και αν ήταν κατάλληλο σφραγιζόταν για να επιτραπεί η κυκλοφορία του στο πρακτορείο Τύπου. Απαγορεύονταν τα δημοσιεύματα που ήταν γραμμένα στη δημοτική γλώσσα, που ανακινούσαν πολιτικά πάθη, που εναντιώνονταν στο καθεστώς και τη λειτουργία του, στο στρατό και τη βασιλική οικογένεια, που αναφέρονταν στον Κ. Καραμανλή, στον αντιαμερικανισμό ή περιείχαν θετική αριστερή νύξη. Επίσης οι εκδότες των εφημερίδων

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

υποχρεώνονταν να δημοσιεύουν θετικά σχόλια για το έργο του διδακτορικού καθεστώτος και ανακοινώσεις ή δηλώσεις στελεχών του. Οι αναγνώστες γνώριζαν πολύ καλά, πλέον, ότι τα δημοσιεύματα των εφημερίδων αναπαρήγαγαν εξ' ολοκλήρου τη χουντική προπαγάνδα (Γκλαβίνας 2016, 169-171· 2018, 160).

Με το νομοθετικό διάταγμα 346 «περί Τύπου» το 1969 η προληπτική λογοκρισία έπαυσε να υφίσταται τυπικά, αλλά με τις απαγορεύσεις που υπήρχαν στο διάταγμα στην ουσία η προληπτική λογοκρισία συνέχιστηκε, αυτή τη φορά με τη μορφή αυτολογοκρισίας των εκδοτών και των αρχισυντακτών, εφόσον βρίσκονταν κάτω από τη σκιά της απειλής της κατασταλτικής λογοκρισίας. Τον Οκτώβρη του 1973 που ανέλαβε την κυβέρνηση ο Σπ. Μαρκεζίνης, η λογοκρισία άρχισε να χαλαρώνει περισσότερο στην προσπάθεια του καθεστώτος να κάνει κάποια βήματα φιλελευθεροποίησης, λόγω μεγαλύτερης ασφάλειάς του στην εξουσία. Μαζί με τη Χούντα, όμως του Δ. Ιωαννίδη, στις 25 Νοεμβρίου του 1973, επέστρεψε και ασφυκτική λογοκρισία, αποβάλλοντας κάθε θετικό πρόσημο προς την ελευθερία του Τύπου (Γκλαβίνας 2018, 161).

Η χρονιά του 1967 ήταν ένα πλήγμα για τον αθηναϊκό πολιτικό Τύπο, ο οποίος αποτελούσε και το μεγαλύτερο μέρος των εφημερίδων που εκδίδονταν. Ενώ την προηγούμενη χρονιά σημειώθηκε η μέγιστη κυκλοφορία του τη δεκαετία του 1960, από το Μάιο του 1967 υπέστη τεράστια πτώση. Το κλείσιμο αρκετών εφημερίδων ήταν από τα πρώτα μέτρα που έλαβαν οι πραξικοπηματίες. Πολλές αθηναϊκές εφημερίδες συνέχισαν να εκδίδονται, με αυστηρή λογοκρισία, ενώ κάποιες άλλες έκλεισαν αμέσως είτε από τη δικτατορία, όπως οι αριστερές εφημερίδες *Αυγή* και *Δημοκρατική Αλλαγή*, ή δεν αποδέχτηκαν το καθεστώς λογοκρισίας, όπως οι εφημερίδες *Αθηναϊκή* και *Ελευθερία* ή η *Καθημερινή* και η *Μεσημβρινή*, της Ελένης Βλάχου. Επίσης, κάποιες σταμάτησαν αργότερα την κυκλοφορία τους, όπως η *Βραδινή* και το *Έθνος* (Παπαδημητρίου 2008, 53). Οι εφημερίδες που συνέχισαν να κυκλοφορούν και στήριζαν τη δικτατορία, όπως η *Εστία* ή ο *Ελεύθερος Κόσμος* του Σάββα Κωνσταντόπουλου, φανατικού υποστηρικτή του καθεστώτος, που εξέδιδε μάλιστα την απογευματινή χουντική εφημερίδα *Σημερινά*, δεν μπόρεσαν να καλύψουν το κενό, αφού οι απόψεις των Συνταγματαρχών για τον Τύπο δεν είχαν την ανάλογη θετική ανταπόκριση από τους αναγνώστες (Χαιρετάκης 2010, 25, 47)

Σε μια εποχή που δεν υπήρχαν τα περισσότερα από τα σημερινά τεχνολογικά μέσα, όπως η ιδιωτική τηλεόραση και το ιδιωτικό ραδιόφωνο, το internet και τα κινητά, ο Τύπος αποτελούσε σημαντικό πληροφοριοδότη των αναγνωστών. Κάποιες μη χουντικές εφημερίδες, λοιπόν, μπροστά στο δίλλημα να σταματήσουν ή να εξακολουθήσουν να Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

κυκλοφορούν κάτω από τις υποδείξεις του καθεστώτος, επέλεξαν το δεύτερο. Οι εφημερίδες το *Βήμα* και τα *Νέα* συγκαταλέγονται σε αυτήν την κατηγορία. Οι δημοσιογράφοι των εφημερίδων αυτών συνέχισαν να εκθέτουν τις λογοκριμένες, πλέον, απόψεις τους, προσπαθώντας να εκμεταλλευτούν κάθε χαραμάδα ελευθερίας για τα υπαινικτικά και έμμεσα σχόλιά τους εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος και της πολιτικής του. Υπήρξε σημαντικό, βέβαια, το γεγονός ότι επιτρέπονταν δημοσιεύματα από τη διεθνή ειδησεογραφία ή καλλιτεχνικά θέματα αναφορικά με τη ζωγραφική, τον κινηματογράφο, το θέατρο, τη μουσική και τη λογοτεχνία, που κέντριζαν το ενδιαφέρον των αναγνωστών και λειτουργούσαν σαν καταφύγιο γι' αυτούς αυτά τα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας (Παππάς 2022).

Ο Αμερικανός ακόλουθος Τύπου στην Αθήνα, USIS, την περίοδο 1967-1972 Abraham M. Sirkin, σε προσωπική του μαρτυρία ανέφερε το κλίμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή σε δημοσιογραφικό επίπεδο:

«Είχα πολλές επαφές στον Τύπο, όχι μόνο σε επίπεδο ανταποκριτών που κάλυπταν την πρεσβεία και το προξενείο, αλλά φρόντιζα να είμαι σε επαφή και με τους εκδότες. Κάθε έξι μήνες περίπου έβλεπα τους εκδότες και μάζευα πληροφορίες από αυτούς. Πήγαινα και σε κανά δυο εφημερίδες που ήταν πολύ υπέρ της Χούντας και σχεδόν με κατσάδιαζαν για την πολιτική μας... Κάποιοι από αυτούς τους ανθρώπους έδιναν πληροφορίες, όπως ένας εκδότης που ήταν κοντά στο στρατό αλλά και στο Βασιλιά και στον Καραμανλή, τον πρώην Πρωθυπουργό, ο οποίος ήταν συντηρητικός και αυτός. Μου μετέφερε κουτσομπολιά από τους στρατιωτικούς κύκλους και εγώ γύριζα στην πρεσβεία και τα ανέφερα... Η CIA δεν ανέφερε στην Ουάσιγκτον πράγματα που δεν τους άρεσαν, ενώ εγώ ανέφερα ότι μάθαινα από τις επισκέψεις μου στους εκδότες, συμπεριλαμβανομένου του εκδότη της *Βραδινής*. Δύο ή τρία χρόνια αφότου έφυγα, ο εκδότης σκοτώθηκε στη μέση του δρόμου, πιθανόν από κάποιους με τους οποίους είχε συγκρουστεί την εποχή της Χούντας... Βγάσαμε το καθημερινό ενημερωτικό δελτίο μας με δηλώσεις από τις ΗΠΑ, οτιδήποτε αφορούσε την Ελλάδα. Βεβαίως ήταν λογοκριμένο, κατά βάση αυτολογοκρινόμασταν, αλλά μας λογόκριναν κιόλας. Υπήρχαν ακόμα αρκετές φιλελεύθερες εφημερίδες κι είχα καλές επαφές μαζί τους, όπως υπήρχαν και φιλοχουντικές εφημερίδες που και με αυτές είχα επαφές. Οι φιλελεύθερες αντιχουντικές το πήγαιναν μέχρι εκεί που τις έπαιρνε με τη Χούντα, αλλά δεν υπήρχε ελευθερία, δεν μπορούσαν να

δημοσιεύουν ότι ήθελαν. Εγώ είχα ιδιαίτερες ενδιαφέρουσες συναντήσεις με τον *Ελεύθερο Κόσμο*, που μόλις είχε ξεκινήσει. Χρησιμοποιούσαν όλες αυτές τις φράσεις από το φιλελεύθερο λεξιλόγιο για να περιγράψουν το σύστημά του, ήξερα, όμως πως ο εκδότης είχε στενές σχέσεις με τη Χούντα και κάναμε συναντήσεις διαρκείας όπου προσπαθούσα να του εξηγήσω γιατί οι ΗΠΑ πίεζαν ακόμα υπέρ της δημοκρατίας και της επιστροφής στις εκλογές (Τζάκσον 2023, 127-129).

Μάλιστα, στην πρώτη συνάντηση του Νίξον με τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Στ. Παττακό το 1968, όπως περιέγραψε ο νεαρός διπλωμάτης Ρόμπερτ Κήλυ που συνόδευε τον Νίξον στις συναντήσεις του, ο Νίξον συμβούλεψε τον Παττακό να σκεφτεί τη χαλάρωση της λογοκρισίας στα ΜΜΕ και ο Παττακός, με ένα ιδιότυπο χιούμορ, του απάντησε λέγοντας πως οι εκδότες και οι δημοσιογράφοι προτιμούν τη λογοκρισία. Τότε ο Νίξον, μη αντιλαμβανόμενος το χιούμορ του ζήτησε από το δικτάτορα να του το εξηγήσει κι εκείνος του είπε: «Να, όταν τους έθεσα το δίλημμα αν προτιμούν την εξορία στη Γυάρο ή τη λογοκρισία εκείνοι απάντησαν: «Τη λογοκρισία» (Παπαχελάς 2021, 75-76).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ 6 ΗΜΕΡΩΝ

Στις αρχές του 1967 ο πρόεδρος της Αιγύπτου δεχόταν μεγάλη πίεση από τους Παλαιστίνιους και τα άλλα αραβικά κράτη, κυρίως τη Συρία, να στραφεί εναντίον του Ισραήλ. Η Σοβιετική Ένωση πληροφόρησε τον Νάσερ, για ενδεχόμενες εχθρικές επιθέσεις των Ισραηλινών εναντίον των Συρίων. Έτσι, ο Αιγύπτιος πρόεδρος αναγκάστηκε να μεταφέρει στρατιωτικές δυνάμεις στο Σινά, στη μεθόριο με το Ισραήλ, να απομακρύνει τις ειρηνευτικές δυνάμεις του ΟΗΕ από εκεί, αλλά και από τη Λωρίδα της Γάζας και να απαγορεύσει την ισραηλινή ναυσιπλοία από την Ερυθρά θάλασσα στα στενά του Τηράν. Οι ενέργειες του προκάλεσαν αντιδράσεις, όπως ήταν φυσικό, στο ισραηλινό κράτος (Χουρχούλης 2017).

Έτσι, το πρωί της 5^{ης} Ιουνίου μαχητικά ισραηλινά αεροσκάφη επιτέθηκαν, αιφνιδιαστικά, στις σημαντικότερες αεροπορικές βάσεις της Αιγύπτου και στη συνέχεια της Ιορδανίας και της Συρίας, καταστρέφοντας τις πολεμικές αεροπορικές υποδομές τους. Από την πρώτη ώρα το Ισραήλ κυριάρχησε στον εναέριο χώρο. Την απρόσμενη αεροπορική επίθεση στην Αίγυπτο, ακολούθησε η ταυτόχρονη εισβολή των ισραηλινών χερσαίων δυνάμεων στο Σινά και στη Λωρίδα της Γάζας. Την πρώτη μέρα οι αραβοισραηλινές συγκρούσεις ήταν σφοδρές, αλλά οι αιγυπτιακές δυνάμεις κατάφεραν να παραμείνουν στις θέσεις τους. Στις 6 Ιουνίου, όμως, ο ισραηλινός στρατός, με τη βοήθεια της αεροπορίας, προχώρησε βαθιά στο Σινά, αναγκάζοντας τον αιγυπτιακό στρατό να οπισθοχωρήσει και να εγκαταλείψει μεγάλο μέρος της χερσονήσου. Στις 7 Ιουνίου οι αιγυπτιακές δυνάμεις κατέρρευσαν και υποχώρησαν στην περιοχή της Διώρυγας του Σουέζ, στην οποία έφτασε και ο ισραηλινός στρατός την επόμενη ημέρα. Έπειτα από εντατικές μάχες σημαντικών δυνάμεων και των δύο αντιπάλων, ο ισραηλινός στρατός, νίκησε και πάλι τις αντίπαλες δυνάμεις, εκτελώντας μάλιστα, μεγάλο αριθμό Αιγύπτιων και Παλαιστίνιων στρατιωτών. Μάλιστα αμέσως μετά την καταστροφική αιγυπτιακή ήττα, ο Νάσερ αποπειράθηκε να παραιτηθεί (Σπυρόπουλος 2011, 324, 327-328, 332).

Παρόλο που ο πρόεδρος της Αιγύπτου Νάσερ είχε δώσει εντολή για τον αποκλεισμό της διώρυγας του Σουέζ, ο Ισραηλινός στρατός με τη βοήθεια των αεροπορικών δυνάμεων κατέλαβε το Σινά και κυριέυσε το Σάρμ Ελ-Σείχ, σπάζοντας τον αποκλεισμό και απελευθερώνοντας τα στενά του Τηράν, στον κόλπο της Άκαμπα, για την ανενόχλητη θαλάσσια διέλευση του ισραηλινού ναυτικού (Goldschmidt & Boum 2016, 358-359). Η γρήγορη αεροπορική κυριαρχία του Ισραήλ ήταν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, που δεν

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

σχετίζονταν άμεσα με την υποστήριξη των συμμάχων του, εφόσον το μεγαλύτερο μέρος του στρατού των ΗΠΑ ήταν απασχολημένο στο Βιετνάμ και οι Ευρωπαίοι, μετά την κρίση στη Διώρυγα του Σουέζ το 1956, επιζητούσαν καλές σχέσεις με τον αραβικό κόσμο, βασικού παραγωγού του πετρελαϊκού ανεφοδιασμού τους. Κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες ήταν η απασχόληση των καλύτερων Αιγύπτιων στρατιωτών στον εμφύλιο της Υεμένης, η αξιοποίηση κατάλληλα εκπαιδευμένου προσωπικού, οι εντατικές επιχειρήσεις των ισραηλινών αεροσκαφών, αλλά και η τεχνολογική ανωτερότητα του ισραηλινού στρατιωτικού εξοπλισμού σε σχέση με το ελαττωματικό σύστημα εντοπισμού εχθρικών αεροσκαφών και αεράμυνας των Αράβων (Σπυρόπουλος 2011, 326· Goldschmidt & Boum 2016, 360).¹

Όσον αφορά την Ιορδανία, ο βασιλιάς Χουσεϊν, ο οποίος είχε υπογράψει στις 30 Μαΐου, με προτροπή του Νάσερ, στρατιωτική συμφωνία με την Αίγυπτο και τη Συρία, που προέβλεπε αλληλοβοήθεια σε περίπτωση επίθεσης σε κάποια από αυτές τις χώρες, παρά τις προσπάθειες των Ισραηλινών να τον μεταπείσουν, εισήλθε στον πόλεμο, κάνοντας επίθεση στις ισραηλινές συνοικίες της Ιερουσαλήμ. Ο ιορδανικός στρατός ήταν καλά εκπαιδευμένος και οργανωμένος, όμως δεν διέθετε αεροπορική κάλυψη και αποτελεσματικό επιτελείο στρατού. Ο ισραηλινός στρατός εισέβαλε στο βόρειο τμήμα της Δυτικής όχθης και της αραβικής Ιερουσαλήμ. Στη συνέχεια, η ισραηλινή αεροπορία επιτέθηκε στον ιορδανικό στρατό, αναγκάζοντάς τον να υποχωρήσει, με βαριές απώλειες, από τη Δυτική όχθη και την Ιερουσαλήμ, προς την Υπεριορδανία, για να προστατεύσει το ανατολικό τμήμα της. Στις 7 Ιουνίου το Ισραήλ κατέλαβε όλη τη Δυτική Όχθη και την Ανατολική Ιερουσαλήμ και συγκεντρώθηκε στον Ιορδάνη ποταμό, με αποτέλεσμα χιλιάδες Άραβες να αναγκαστούν να αναζητήσουν καταφύγιο στην Ιορδανία (Σπυρόπουλος 2011, 328-329· Goldschmidt & Boum 2016, 359).

Οι Σύριοι, εξαιτίας της πρόσφατης διαμάχης με την Ιορδανία, δε βοήθησαν τον Χουσεϊν στις σφοδρές μάχες, ενώ το Ισραήλ δεν επιτέθηκε εξ αρχής στη Συρία, για να αποφύγει τυχόν άμεση στρατιωτική εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης στο πλευρό της Συρίας. Τελικά με το πρόσχημα της υπεράσπισης της Γαλιλαίας από τους βομβαρδισμούς των

---

¹ Βέβαια μπορεί οι ΗΠΑ και η Βρετανία να μην ενεπλάκησαν άμεσα στον πόλεμο, όμως, η αεροπορική υποστήριξη και γενικά η υλική ενίσχυση τους προς το Ισραήλ, αποδείχθηκε σημαντική. Από τις 23 Μαΐου 1967 και πριν τα περιοριστικά μέτρα εξαγωγών πολεμικού υλικού, με έκτακτη αερομεταφορά, προσέφεραν στο Ισραήλ, τεθωρακισμένα, τανκ, βλήματα, αεροπορική αναγνώριση εδάφους, πιλότους, τεχνικό προσωπικό κ.α (Σπυρόπουλος 2011, 326).

Συρίων, αλλά και την ελπίδα απόκτησης νέων εδαφών για ισραηλινούς αποικισμούς και παρόλο που η Συρία ζήτησε κατάπαυση του πυρός που ίσχυε με την Αίγυπτο και την Ιορδανία, οι Ισραηλίτες, ανενόχλητοι, στις 9 Ιουνίου επιτέθηκαν στη Συρία, στην περιοχή του Γκολάν. Μολονότι στην αρχή υπήρξε μεγάλη αντίσταση από τους Σύριους, την επόμενη ημέρα οι Σύριοι οπισθοχώρησαν για να υπερασπιστούν την πόλη της Δαμασκού. Τελικά το Ισραήλ, μέχρι το τέλος της ημέρας κατέλαβε το Γκολάν, από το οποίο τους επόμενους μήνες εκδιώχθηκαν χιλιάδες Σύριοι και έπειτα, υπό την πίεση των Σοβιετικών και των ΗΠΑ, δέχτηκε την κατάπαυση του πυρός (Σπυρόπουλος 2011, 329-330· Goldschmidt & Boum 2016, 359).

Το τέλος της 10^{ης} Ιουνίου 1967, βρήκε το Ισραήλ τρεις φορές μεγαλύτερο εδαφικά, με νέα πιο ασφαλή και ισχυρά σύνορα, εφόσον μέσα σε έξι ημέρες είχε αποκτήσει τον έλεγχο της Χερσονήσου του Σινά, της Λωρίδας της Γάζας, των υψιπέδων του Γκολάν και της Δυτικής όχθης. Περίπου 1.000.000 Άραβες και Παλαιστίνιοι βρέθηκαν ξαφνικά υπό ισραηλινή κατοχή, με αποτέλεσμα την πληθυσμιακή διόγκωση του Ισραήλ. Η αλαζονική στάση του Ισραήλ, οδήγησε στην ενσωμάτωση της αραβικής Ιερουσαλήμ με την εβραϊκή, αγνοώντας τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών για παραβίαση του διεθνούς δικαίου, αλλά και στον άμεσο εποικισμό των νέων ελεγχόμενων περιοχών, αναζωπυρώνοντας τις ανησυχίες των Αράβων για ισραηλινό επεκτατισμό. Οι αραβικές συνοικίες που βρίσκονταν στην Παλιά Πόλη της Ιερουσαλήμ καταστράφηκαν, με σκοπό τη διεύρυνση της περιοχής με κατεύθυνση τον εβραϊκό Άγιο Τόπο, μπροστά από το Δυτικό Τείχος και την ανακίνηση του για την νέα αποίκηση ισραηλινών πολιτών. Πολλοί, επίσης, οικισμοί στη Γάζα, στη Δυτική Όχθη και στα Υψώματα του Γκολάν ισοπεδώθηκαν και οι κάτοικοί τους εκδιώχθηκαν, προκειμένου οι Εβραίοι κάτοικοι, με την υποστήριξη της κυβέρνησης να χτίσουν νέες οικίες (Goldschmidt & Boum 2016, 362-363).

Η μεγάλη νίκη του Ισραήλ τον Ιούνιο του 1967 κατέρριψε το μύθο, που πήγαζε από τον πόλεμο του 1956, ότι σε έναν επικείμενο πόλεμο δεν θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τα αραβικά κράτη χωρίς την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων, ή ότι η ενότητα των δυνάμεων του αραβικού κόσμου θα οδηγούσε σε ήττα το Ισραήλ. Επίσης, ανέδειξε τις ικανότητες, τη γενναιότητα και την οργάνωση του ισραηλινού στρατού και καλλιέργησε ένα νέο μύθο για το Ισραήλ, αυτόν του αήττητου κράτους, που αν λάμβανε, μάλιστα, και επιπλέον εξοπλισμό από τις ΗΠΑ θα μπορούσε να θριαμβεύσει σε οποιαδήποτε τακτική εμπόλεμη κατάσταση (Goldschmidt & Boum 2016, 357-358).

Η κατάπαυση του πυρός, το αμέσως επόμενο διάστημα δεν οδήγησε στη διαδικασία ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων και οι βίαιες συγκρούσεις συνέχισαν να υφίστανται στα σύνορα των αραβικών κρατών και του Ισραήλ, ειδικά εκατέρωθεν της Διώρυγας του Σουέζ, η οποία παρέμεινε κλειστή. Οι προσπάθειες της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για μια αποδεκτή, και από τις δυο αντιμαχόμενες πλευρές, λύση, αλλά και η συνάντηση μεταξύ των πρωθυπουργών της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης, αποδείχτηκαν άκαρπες, με αποτέλεσμα το ζήτημα να παραπεμφθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Μάλιστα τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο στην παναραβική σύνοδο κορυφής στο Χαρτούμ του Σουδάν, αποφασίστηκε να μην υπάρξει καμία διαπραγμάτευση, αναγνώριση ή ειρήνη με το Ισραήλ. Τελικά τον Νοέμβριο του 1967 υιοθετήθηκε το ψήφισμα 242 του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία καταδίκασε «το απαράδεκτο της απόκτησης επικράτειας δια του πολέμου» και καλούσε τις εμπόλεμες πλευρές σε μια αμερόληπτη και συνεχή ειρήνη που θα βασιζόταν στην αποχώρηση του Ισραήλ από τα νέες κατεχόμενες περιοχές και στο δικαίωμα κάθε κράτους να «ζει ειρηνικά εντός ασφαλών και αναγνωρισμένων συνόρων, ελεύθερο από απειλές και πράξεις βίας». Ακόμη, με την απόφαση 242 προβλεπόταν ελεύθερος διάπλους στα διεθνή ύδατα, μια αμερόληπτη αντιμετώπιση του παλαιστινιακού προβλήματος και ο διορισμός μεσολαβητή του ΟΗΕ. Η απόφαση, η οποία, στην ουσία, αδιαφορούσε για τα παλαιστινιακά δικαιώματα, έγινε αποδεκτή από τα αντιμαχόμενα κράτη με προϋποθέσεις, οι οποίες όπως φάνηκε στην πορεία δεν βρήκαν κοινό αποδέκτη (Σπυρόπουλος 2011, 338-342· Goldschmidt & Boum 2016, 362-363).

Αποτέλεσμα του πολέμου ήταν και η αλλαγή της πολιτικής της Ουάσιγκτον, της Μόσχας και των Παλαιστινίων. Η επιρροή της Αμερικής αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό, παρά τη δυσaréσκεια του αραβικού κόσμου και εδραιώθηκε η στενή συνεργασία μεταξύ Αμερικανών και Ισραηλινών. Το Ισραήλ, μέχρι το πόλεμο είχε στενότερο σύμμαχο τη Γαλλία, η οποία, όμως, διαφώνησε με την επίθεση των Ισραηλινών στους Άραβες και τελικά στράφηκε περισσότερο στο πλευρό των τελευταίων. Η Σοβιετική Ένωση άδραξε της ευκαιρίας να ισχυροποιήσει την πολιτική, στρατιωτική και ναυτική της επιρροή στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, θέτοντας τον επόμενο καιρό ως προτεραιότητά της να εξοπλίσει και να εκπαιδεύσει στρατιωτικά τους Άραβες. Τα επόμενα τρία έτη ενισχύθηκε σημαντικά η ναυτική σοβιετική δύναμη στην περιοχή και δόθηκε στους Άραβες μεγάλο μέρος στρατιωτικού υλικού, προς αναπλήρωση του κατεστραμμένου. Επίσης η απρόσμενη ήττα των Αράβων οδήγησε στην ενδυνάμωση του αραβικού ισλαμικού εθνικισμού (Χουρχούλης 2017).

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΩΝ 6 ΗΜΕΡΩΝ

Στις 6 Ιουνίου του 1967 οι εφημερίδες *ΒΗΜΑ* και *ΝΕΑ* δημοσίευσαν ανακοινωθέν της κυβέρνησης για την ελληνική θέση σχετικά με τον πόλεμο. Ο υπουργός των Εσωτερικών κ. Στ. Παττακός σε Πρες Κονφερενς σε Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους όταν ρωτήθηκε εάν η Ελληνική Κυβέρνηση θα απευθύνει έκκληση για την κατάπαυση του πολέμου δήλωσε:

«Η κυβέρνησις παρακολουθεί την εξέλιξιν των γεγονότων. Πιστεύουσα εις την αρχήν της μη αναμίξεως εις τα εσωτερικάς υποθέσεις των άλλων χωρών δεν νομίζω ότι θα απευθύνη τοιαύτην έκκλησιν. Εύχομαι να πρυτανεύσουν συνετώτερες σκέψεις και μη συνεχιστούν αι εχθροπραξίαι δια το καλόν της ανθρωπότητας. Έχομεν δοκιμάσει την φρίκην του πολέμου και είμεθα εναντίον αυτού. Αλλ' όταν παραστή ανάγκη να γίνη πόλεμος, γνωρίζομε να πολεμούμε» (ΒΗΜΑ 6/6/1967, σελ. 1· ΝΕΑ 6/6/1967, σελ 1).

Στην παραπάνω δήλωση φαίνεται ότι η ελληνική κυβέρνηση απέφυγε να επικρίνει το Ισραήλ για την επίθεση και να κάνει έκκληση για κατάπαυση του πυρός, εξαιτίας της εξάρτησής της χώρας από τους Αμερικανούς και του φόβου πιθανής ανατροπής του καθεστώτος από αυτούς (Σακκάς 2012, 168).

Το ΒΗΜΑ στις 7/6/1967 έγραψε ότι η ελληνική κυβέρνηση, την προηγούμενη μέρα, συγκινημένη και ανήσυχη, για την ανταλλαγή πυρών στην ιερή πόλη των Ιεροσολύμων έδωσε οδηγίες στον αντιπρόσωπό της στον ΟΗΕ να προβεί σε διάβημα εκ μέρους της στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών κ. Θάντ για να μεσολαβήσει στον ΟΗΕ, ώστε να κηρυχτούν τα Ιεροσόλυμα «ανοιχτή πόλις» για την αποτροπή επαπειλούμενων ζημιών στους Αγίους Τόπους. Ο κ. Θάντ, μετά το παραπάνω διάβημα, ευχαρίστησε την ελληνική πλευρά για το ενδιαφέρον της και υποστήριξε την ιδέα αυτή. Παράλληλα στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας ανακοινώθηκε ότι ο υφυπουργός Εξωτερικών της Αιγύπτου συναντήθηκε με τον Έλληνα επιτετραμμένο στην πρεσβεία στο Κάιρο και του μετέφερε τις ευχαριστίες του πρόεδρου Νάσερ προς την ελληνική κυβέρνηση για τη στάση της να ειδοποιήσει τα ελληνικά σκάφη να μην κατευθυνθούν προς τον Κόλπο της Άκαμπα (ΒΗΜΑ 7/6/1967, σελ. 1).

Το ίδιο φύλλο της εφημερίδας, αλλά και το αντίστοιχο της εφημερίδας *ΝΕΑ* αναφέρονται σε άρθρο βέλγικης εφημερίδας, αλλά και αυστραλιανών εφημερίδων, Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

όπου μιλάνε θετικά για την επανάσταση της 21^{ης} Απριλίου, η οποία ανέτρεψε τα υπονομευτικά σχέδια της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή, μεταπηδώντας την τελευταία στιγμή στο στρατόπεδο των ουδετερόφιλων. Έτσι ενισχύθηκαν και οι δισταγμοί της Γιουγκοσλαβίας απέναντι στους Σοβιετικούς, για αυτό και ο Τίτο δεν καταδίκασε την επανάσταση του στρατού. Γενικά με τίτλους ξένων άρθρων, όπως «Ο κομμουνισμός έδωσε την τελευταία του μάχη εις την Ελλάδα και υπέστη την πλέον εξευτελιστικήν ήττα», εκφράζεται η συμπαράσταση του ελληνικού λαού στη Χούντα, η οποία έσωσε τελικά την Ελλάδα από τον κομμουνιστικό κίνδυνο και έφερε την ασφάλεια και την τάξη στη χώρα (ΒΗΜΑ 7/6/1967, σελ. 8· ΝΕΑ 7/6/1967, σελ 8).

Στις 8/6/1967 ανακοινώθηκε και από τις δυο παραπάνω ελληνικές εφημερίδες η ελληνική θέση για τη συνέχεια της κατάστασης του πολέμου, η οποία ανέφερε:

«Κατ' αρμοδίαν ανακοίνωσιν, η θέσις της Ελλάδος ενώπιον της δημιουργηθείσης καταστάσεως πολέμου εις Μέσην Ανατολήν καθορίζεται από τους ισχύοντας κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ως γνωστών, συμφώνως προς τα διεθνώς κρατούντα, το ελληνικόν έδαφος δε δύναται να χρησιμοποιηθή δια την καθ' οιονδήποτε τρόπον υποβοήθησιν των αρξαμένων πολεμικών επιχειρήσεων. Η ελληνική κυβέρνησις θα τηρήση πιστώς τας διεθνείς αυτής υποχρεώσεις» (ΒΗΜΑ 8/6/1967, σελ. 1· ΝΕΑ 8/6/1967, σελ 1).

Στις 9 Ιουνίου το ΒΗΜΑ δημοσίευσε ένα μικρό άρθρο με τίτλο «Ανακρίβεια» το οποίο ανέφερε ότι έγκυροι κυβερνητικοί κύκλοι διέψευσαν πληροφορία που μεταδόθηκε από ελληνικό ραδιοφωνικό στο Κάιρο, η οποία υποστήριζε ότι την προηγούμενη ημέρα απογειώθηκαν από ελληνικά αεροδρόμια αμερικανικά αεροπλάνα που μετέφεραν Αμερικανούς στρατιώτες στη Μέση Ανατολή (ΒΗΜΑ 8/6/1967, σελ. 1). Στις 10/6/1967 που αποφασίστηκε η κατάπαυση του πυρός μεταξύ του Ισραήλ και των Αράβων οι εφημερίδες έγραφαν ότι η κυβέρνηση τασσόταν υπέρ της σταθερής ειρήνης. Συγκεκριμένα αναφερόταν:

«Η ελληνική κυβέρνησις δοκιμάζει μεγάλη ικανοποίησιν εκ της ληφθείσης αποφάσεως των εμπολέμων περί τερματισμού των εχθροπραξιών. Είναι έτοιμη να συμμετάσχη εις πάσαν συλλογικήν προσπάθειαν αποβλέπουσαν εις την αποκατάστασιν σταθεράς ειρήνης εις Μέσην Ανατολήν. Συμφώνως προς την άποψίν της η οριστική ρύθμιση των διαφορών θα έδει να βασίζεται επί του σεβασμού των νομίμων δικαιωμάτων των λαών και επί

των αρχών της ηθικής και του διεθνούς δικαίου. Κατά τας παρούσας κρίσιμους περιστάσεις η ελληνική κυβέρνηση επιθυμεί να εκδηλώσει αισθήματα συμπαθείας προς τους αραβικούς λαούς και θέλει να πιστεύσει ότι οι απόψεις των θα τύχουν δικαίας και αντικειμενικής εξετάσεως, προς το συμφέρον της ειρήνης (ΒΗΜΑ 10/6/1967, σελ. 1· ΝΕΑ 10/6/1967, σελ. 1).

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος των 6 ημερών το καθεστώς εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση υπέρ του. Ο Παττακός σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Talbot, έδωσε την έγκρισή του για τη μεταφορά ελεύθερων πολιτών σε ουδέτερο έδαφος και την ελεγχόμενη πτήση αμερικανικών αεροσκαφών στον εναέριο χώρο κυκλοφορίας με την προϋπόθεση την άρση του εμπάργκο. Μάλιστα η Ελλάδα υιοθέτησε πιο σκληρή στάση, απειλώντας τις ΗΠΑ για έξοδο της χώρας από το ΝΑΤΟ και τη στροφή προς τη Γαλλία για στρατιωτική υποστήριξη (Χατζηδάκης 2020, 35). Η ελληνική κυβέρνηση παρά τη δημόσια στάση ουδετερότητας δεν αρνήθηκε τη χρήση του λιμανιού της Σούδας από τον 6^ο Στόλο, του αεροδρομίου της Ρόδου, ώστε να προσγειωθούν ισραηλινά ελικόπτερα, καθώς και του Ελληνικού, σε αμερικανικά αεροσκάφη ανεφοδιασμού, ηλεκτρονικής παρακολούθησης και μεταφορών (Κούμας 2018).

Επιπλέον, σύμφωνα με το περιοδικό newswweek που εκδόθηκε την Πρωτοχρονιά του 1968, η Ελλάδα παρείχε διευκολύνσεις και στο σοβιετικό Στόλο. Το περιοδικό έγραψε: «Μερικά σοβιετικά πολεμικά που είχαν κατορθώσει να εξαφανισθούν από τις οθόνες των Αμερικανικών ραντάρ, είχαν κρυφτεί στις ακτές της Κρήτης, όπου το ελληνικό καθεστώς τους παρείχε λιμενικές διευκολύνσεις και τα ανεφοδίασε χωρίς να ενημερώσει το ΝΑΤΟ». Ο πολιτικός, δημοσιογράφος και συγγραφέας, Σόλων Γρηγοριάδης, σχολιάζοντας την πληροφορία υπαινίχτηκε ότι αν όντως αυτή είναι έγκυρη, τότε θα πρέπει να εκληφθεί από τους Αμερικάνους ως προειδοποίηση.

Πράγματι, μετά από αυτά ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών Ντην Ρασκ έστειλε μυστικό τηλεγράφημα στις ΗΠΑ και συγκεκριμένα στον πρόεδρο Τζόνσον ειδοποιώντας τον ότι η αποστασιοποίηση από το διδακτορικό καθεστώς πιθανότατα να δημιουργούσε προβλήματα των αμερικανικών βάσεων. Ο Ρασκ τόνισε την αύξηση της σημασίας της Ελλάδας για τα αμερικανικά συμφέροντα μετά τον πόλεμο εξαιτίας της αστάθειας στη Μέση Ανατολή και το κίνδυνο μεγαλύτερης σοβιετικής επιρροής στο χώρο. Το αμέσως επόμενο διάστημα έγινε μερική άρση του εμπάργκο στην Ελλάδα, που όμως γρήγορα επαναλήφθηκε μετά την ύφεση του πολέμου (Χατζηδάκης 2020, 36). Έπειτα και από την καταστολή του βασιλικού κινήματος στις 13 Δεκέμβρη, οι ΗΠΑ, στις 23 Γενάρη του 1968 αναγνώρισαν

επίσημα το καθεστώς. Ο Αμερικανός πρέσβης Φ. Τάλμποτ ανακοίνωσε στον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών ότι «η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε να επαναλάβει τις διπλωματικές σχέσεις με τις ελληνικές κυβερνήσεις. Το εμπάργκο σταμάτησε ανεπίσημα κατά την κρίση στην Τσεχοσλοβακία, λόγω της εισβολή στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας, γεγονός που ενδυνάμωσε τη γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας και της Τουρκίας. (Χατζηδάκης 2020, 35-36· Σακκάς 2012, 166-167).

Το Γενάρη του 1969 ορκίστηκε η αμερικανική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Ρ. Νίξον, ο οποίος αντιμετώπιζε τα θέματα εξωτερικής πολιτικής υπό το φως του Ψυχρού πολέμου. Για εκείνον η Ελλάδα ήταν σημαντική εξαιτίας των αμερικανικών βάσεων κοντά στη Μέση Ανατολή, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αποκατάσταση της συνταγματικής δημοκρατίας ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής ανέλαβε ο Χένρι Κίσσιγκερ, ενώ ο πρέσβης Τάλμποτ αναχώρησε από την Ελλάδα και οι ΗΠΑ έμειναν χωρίς πρέσβη όλη την περίοδο του 1969. Ωστόσο, τον Απρίλη του 1969 ο Στ. Παττακός συναντήθηκε με τον Νίξον και τον Κίσσιγκερ στο Λευκό Οίκο. Ο Παττακός κι ο Νίξον είχαν ήδη γνωριστεί τον Ιούνιο του 1967 στην Αθήνα, όπου ο Νίξον ήταν ακόμα Αντιπρόεδρος των ΗΠΑ. Στη συνάντησή τους ο Παττακός δήλωσε ότι «η Ελλάδα θα εξακολουθούσε να είναι φίλη των ΗΠΑ, ακόμα κι αν δεν την υποστήριζαν ή συνέχιζαν το εμπάργκο όπλων... Οι Ελλάδα θα πολεμούσε τον κομμουνισμό, ακόμα και μόνη της». Ο Νίξον του είπε ότι θεωρεί την Ελλάδα δυνατό σύμμαχο στο ΝΑΤΟ, που έχει βοηθήσει στην Κύπρο και σε άλλα ζητήματα και τον καθησύχασε αναφέροντάς του ότι ο σκοπός της κυβέρνησης δεν είναι να εμπλέκεται στα εσωτερικά πολιτικά θέματα των χωρών, αλλά να δίνει βάση στα θέματα εξωτερικών σχέσεων (Χατζηδάκης 2020, 36, 42-44· Παπαχελάς 2021, 75-82).

Τον Ιανουάριο του 1970, έφτασε στην Ελλάδα ο νέος πρέσβης Χένρι Τάσκα, επιδιώκοντας στενότερες και φιλικότερες σχέσεις με την ελληνική κυβέρνηση. Σε συναντήσεις του με τον Παπαδόπουλο διεξάγονταν σε πολύ καλό κλίμα. Ο δικτάτορας, όμως, ξεκαθάρισε ότι παρόλο που η Ελλάδα αντιμετωπίζει το ΝΑΤΟ με πάσα σοβαρότητα και αντιλαμβάνεται το ρόλο της στην άμυνα της Δύσης, δε θα ανεχτεί κατηγορηματικά η Συμμαχία να επέμβει στα εσωτερικά της θέματα και αν χρειαστεί θα αγοράσει από τη Γαλλία στρατιωτικό εξοπλισμό. Εν τω μεταξύ ο Κίσσιγκερ είχε καταφέρει να πείσει το Κογκρέσο να ξαναρχίσει η αποστολή στρατιωτικού υλικού στην Ελλάδα, προτρέποντας την ελληνική κυβέρνηση να βοηθήσει στη διαδικασία κάνοντας βήματα προς την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης. Ακόμη σε συνάντησή τους στην οποία ήταν παρόν και ο διοικητής του 6^{ου} Στόλου, συζητήθηκε το ζήτημα της Μέσης Ανατολής, εκφράζοντας φόβους για την

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

αύξηση των σοβιετικών δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Όταν ο Αμερικανός ναύαρχος ευχαρίστησε τον Παπαδόπουλο για την άδεια χρήσης των βάσεων στην Κρήτη εκείνος αποκρίθηκε λέγοντας ότι δεν χρειαζόταν να τον ευχαριστεί, εφόσον τα συμφέροντά τους ήταν κοινά (Παπαχελάς 2021, 97-104). Ωστόσο, η Αμερική πίεζε την ελληνική κυβέρνηση για την ανακοίνωση μέτρων φιλελευθεροποίησης, γεγονός που εκνεύρισε τον Παπαδόπουλο τον Αύγουστο του 1970 με αποτέλεσμα να στείλει τηλεγράφημα στον Τάσκα, αναφέροντας με αυστηρό τόνο ότι μάχεται προς αυτήν την κατεύθυνση κι όταν έρθει η ώρα θα το μάθει πρώτα ο ελληνικός λαός και έπειτα εκείνοι. Τελικά το Σεπτέμβριο του 1970, ενόψει και της κρίσης της Ιορδανίας έγινε ολοκληρωτική άρση του εμπάργκο (Παπαχελάς 2021, 97-110).

Τέλος, η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, που συγκέντρωσε και τα δύο τρίτα της πλειοψηφίας ήταν να δημιουργηθεί σχέδιο για την προστασία των προσφύγων και ζητούσε από το ισραηλινό κράτος να αποκαταστήσει το καθεστώς στην Ιερουσαλήμ. Το ελληνικό κράτος εκτός ότι ψήφισε υπέρ των δύο παραπάνω προτάσεων, υποστήριξε και την πρόταση της Γιουγκοσλαβίας, μαζί με άλλες δεκατέσσερις χώρες, συμπεριλαμβανομένων της Τουρκίας και της Κύπρου, για άμεση αποχώρηση των ισραηλινών δυνάμεις στις περιοχές που είχε το Ισραήλ πριν τον πόλεμο. Παρόλο την εναντίωση στο Ισραήλ, η Ελλάδα καταψήφισε την πρόταση της Αλβανίας για επιθετικότητα των Ισραηλινών εναντίον των αραβικών κρατών για λόγους ιμπεριαλιστικής επεκτατικότητας ή εκείνη για αποκατάσταση των ζημιών (Σακκάς 2012, 169-170).

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΑ-Ο ΜΑΥΡΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ

Η απόφαση 242, μετά τον πόλεμο του 1967, παραμέλησε τα συμφέροντα και τα δικαιώματα των Παλαιστινίων, αφού δεν αναγνώριζε την ύπαρξη των Παλαιστινίων ως λαού. Η απογοήτευση τους για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους από τον αραβικό κόσμο τους οδήγησε να αναλάβουν μόνοι τους δράση κατά της Δύσης και του Ισραήλ και να εξελιχθούν σε μια σχεδόν ανεξάρτητη δύναμη (Σπυρόπουλος 2011, 382), αρχίζοντας από την ανακήρυξη του δικού τους έθνους, την απόκτηση όπλων, καθώς και την εκπαίδευση στη μάχη, προκειμένου να ανακτήσουν τα εδάφη στα οποία διέμεναν πριν τον πόλεμο του 1967. (Goldschmidt & Boum 2016, 364, 371).

Από τα τέλη του 1968 τα παλαιστινιακά στρατόπεδα, συμπεριλαμβανομένου και αυτά που υπήρχαν στην Ιορδανία, έγιναν βάσεις αντίστασης (Σπυρόπουλος 2011, 357). Οι περίπου 250 χιλιάδες πρόσφυγες Παλαιστίνιοι που βρήκαν καταφύγιο στην Ιορδανία, αποτελώντας, πλέον, σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού (Χουρχούλης 2018β), άρχισαν να κυκλοφορούν ένοπλοι στην πόλη Αμάν με αποτέλεσμα να εκδηλώνονται συμπλοκές ανάμεσα σε αυτούς και στον ιορδανικό στρατό και την αστυνομία. Ωστόσο μπορεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ιορδανίας είναι παλαιστινιακής καταγωγής, αλλά ο στρατός της αποτελούνταν κυρίως από Βεδουίνους, οι οποίοι ήταν πιστοί στη μοναρχία και δεν συμπαθούσαν τον παλαιστινιακό λαό (Σπυρόπουλος 2011, 358· Goldschmidt & Boum 2016, 371). Την ίδια περίοδο η PLO, υπό την ηγεσία του Γιάσερ Αραφάτ από το 1969, ξεκίνησε τις επιδρομές στις διαχωριστικές γραμμές του Ισραήλ με τις αραβικές χώρες, ιδιαίτερα με ορμητήριο την Ιορδανία, αλλά και γύρω από το Σουέζ στα σύνορα Αιγύπτου-Ισραήλ και στα όρια Συρίας-Ισραήλ, με αποτέλεσμα το Ισραήλ να προβεί σε στρατιωτικά αντίποινα στην πόλη Αμάν πλήττοντας τον άμαχο πληθυσμό και δημιουργώντας, έτσι, αναταραχές στην Ιορδανία (Χουρχούλης 2018β).

Παράλληλα, στην περιοχή του Σουέζ εκδηλώθηκε, το Μάρτη του 1969, ο Πόλεμος της Φθοράς ανάμεσα στις δυνάμεις της Αιγύπτου και του Ισραήλ. Αρχικά το αιγυπτιακό πυροβολικό και η αεροπορία εξαπέλυσε επίθεση κατά των Ισραηλινών ανατολικά του Σουέζ, στην οποία αντέδρασαν άμεσα οι ισραηλινές δυνάμεις. Το επόμενο τρίμηνο οι συγκρούσεις οξύνθηκαν, όπου σταδιακά μέχρι τον Σεπτέμβρη κυριάρχησαν οι Ισραηλινοί, κυρίως στον αέρα. Παρόλα αυτά ο Νάσερ δε διέκοψε τις επιχειρήσεις και τον Ιανουάριο του 1969, έπειτα από πιέσεις του στη Μόσχα, έφτασε σημαντική σοβιετική βοήθεια με άψυχο και έμψυχο Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

στρατιωτικό υλικό, περισσότερα άρματα μάχης, αντιαεροπορικά συστήματα, μαχητικά αεροπλάνα, προσωπικό με συμβούλους, χειριστές, τεχνικούς κ.α. Οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν μέχρι τις αρχές Αυγούστου του 1970, όπου με την παρέμβαση των Αμερικανών, αποφασίστηκε τρίμηνη παύση των συγκρούσεων, ώστε να γίνουν διαπραγματεύσεις μέσω του ΟΗΕ. Βέβαια στη συμφωνία συμπεριλαμβανόταν η απαγόρευση τόσο της δημιουργίας νέων στρατιωτικών κτηριακών υποδομών όσο και η ενίσχυση των στρατιωτικών δυνάμεων γύρω από το Σουέζ, που όμως δεν τηρήθηκαν και από τις δυο αντιμαχόμενες πλευρές (Χουρχούλης 2018α· Goldschmidt & Boum 2016, 367, 370).

Επίσης ενώ η PLO (Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης) συνέχιζε τις επιθέσεις στα σύνορα του Ισραήλ, μικρότερες φανατικές οργανώσεις των Παλαιστινίων, όπως οι DFLP (Δημοκρατικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης) και PFLP (Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης) ξεκίνησαν τις διεθνείς αεροπειρατείες, με σκοπό τη διεθνοποίηση του παλαιστινιακού ζητήματος και την πίεση της Δύσης προς την αναγνώριση και το σχηματισμό ενός παλαιστινιακού κράτους. Ήταν αρχή της διεθνούς τρομοκρατικού φαινομένου. Στην αρχή η τρομοκρατία των Παλαιστινίων αφορούσε ισραηλινές αερογραμμές και πρεσβείες του εξωτερικού, όμως σύντομα εξαπλώθηκε και σε μη ισραηλινά σημεία της Δυτικής Ευρώπης (Χουρχούλης 2018β).

Η παλαιστινιακή οργάνωση PFLP του Ζορζ Χαμπάς, είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη στην Ιορδανία και δρούσε εντελώς αυτόνομα και αυθαίρετα. Το πρώτο εξάμηνο του 1970, οι συγκρούσεις ανάμεσα στους Παλαιστίνιους και στους Χασεμίτες αυξήθηκαν σημαντικά, παρά τις προσπάθειες του Νάσερ και του Αραφάτ να αποκλιμακωθεί η ένταση. Ο βασιλιάς Χουσεϊν, γνώριζε ότι στελέχη της παλαιστινιακής αντίστασης ήθελαν να τον εκθρονίσουν ή και να τον δολοφονήσουν, εφόσον είχε δεχτεί το ειρηνευτικό σχέδιο του Υπουργού Εξωτερικών Γουίλιαμ Ρότζερς (Σπυρόπουλος 2011, 383-384). Μάλιστα, έγιναν και δυο δολοφονικές απόπειρες εναντίον του, παρά το γεγονός ότι αρχικά υποστήριξε τις οργανώσεις και τους πρόσφερε μια σχετική αυτονομία (Χουρχούλης 2018β), αλλά και προσπάθησε παρ' όλες τις συμπλοκές, με την παρότρυνση του Νάσερ να κάνει υπομονή και να έρθει σε συμφωνία μαζί τους (Σπυρόπουλος 2011, 383).

Η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο όταν 6-8 Σεπτεμβρίου του 1970, το Λαϊκό Μέτωπο επιχείρησε τέσσερις αεροπειρατείες σε δυτικά επιβατικά αεροπλάνα, στα οποία επέβαιναν τουρίστες που επέστρεφαν στον τόπο τους, αναγκάζοντας τα να προσγειωθούν σε ιορδανικό αεροδρόμιο, στην έρημο του Αμάν (Goldschmidt & Boum 2016, 371). Οι επιβάτες και το πλήρωμα κρατήθηκαν όμηροι, με σκοπό την ανταλλαγή τους με τους Παλαιστίνιους

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

φενταγίν που είχαν φυλακιστεί είτε σε δυτικά κράτη, είτε στο Ισραήλ. Λίγες μέρες αργότερα έγινε η απελευθέρωση των περισσότερων επιβατών, ενώ στις 12 Σεπτέμβρη τρία από τα αεροπλάνα ανατινάχτηκαν, από τους παλαιστίνιους αεροπειρατές σε ζωντανή μάλιστα τηλεοπτική ανταπόκριση (Χουρχούλης 2018β).

Η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο όταν 6-8 Σεπτεμβρίου του 1970, το Λαϊκό Μέτωπο επιχείρησε τέσσερις αεροπειρατείες σε δυτικά επιβατικά αεροπλάνα, στα οποία επέβαιναν τουρίστες που επέστρεφαν στον τόπο τους, αναγκάζοντας τα να προσγειωθούν σε ιορδανικό αεροδρόμιο, στην έρημο του Αμάν (Goldschmidt & Boum 2016, 371). Οι επιβάτες και το πλήρωμα κρατήθηκαν όμηροι, με σκοπό την ανταλλαγή τους με τους Παλαιστίνιους φενταγίν που είχαν φυλακιστεί είτε σε δυτικά κράτη, είτε στο Ισραήλ. Λίγες μέρες αργότερα έγινε η απελευθέρωση των περισσότερων επιβατών, ενώ στις 12 Σεπτέμβρη τρία από τα αεροπλάνα ανατινάχτηκαν, από τους παλαιστίνιους αεροπειρατές σε ζωντανή μάλιστα τηλεοπτική ανταπόκριση (Χουρχούλης 2018β). Ο Χουσεΐν, έπειτα από την εξασφάλιση της στήριξης των ΗΠΑ και του Ισραήλ άρχισε στις 15 Σεπτεμβρίου τις επιθέσεις κατά των Παλαιστινίων στο Αμάν που σύντομα εξαπλώθηκαν και στην υπόλοιπη χώρα, ενώ την επόμενη μέρα επέβαλε στρατιωτικό νόμο και έγινε αλλαγή στρατιωτικής κυβέρνησης για την αποκατάσταση της τάξης (Σπυρόπουλος 2011, 385-386).

Τις επόμενες ώρες το Αμάν μετατράπηκε σε πραγματικό πεδίο βολής. Ο ιορδανικός στρατός περικύκλωσε τους Παλαιστίνιους, οι οποίοι ωστόσο είχαν κάνει κατάληψη της πόλης Ίρμπιντ, στη βόρεια πλευρά του Αμάν, ανακηρύσσοντας την Παλαιστινιακή Δημοκρατία. Οι βίαιες συγκρούσεις συνεχίστηκαν και οι ιρακινές δυνάμεις δεν επενέβησαν στο πλευρό των Παλαιστινίων, σε αντίθεση με τις συριακές, οι οποίες εισέβαλλαν με τεθωρακισμένα στην Ιορδανία στις 20 Σεπτέμβρη. Στις 22 Σεπτέμβρη ο Χουσεΐν, εξαπέλυσε εδαφική και αεροπορική επίθεση εναντίον των Συρίων, όπου ο Σύριος Υπουργός Άμυνας αποφάσισε, παρά τη διαφωνία του Σύριου προέδρου να μη χρησιμοποιήσει τη συριακή αεροπορία και να οπισθοχωρήσει, με σημαντικές απώλειες, φοβούμενος ενδεχόμενη άμεση ισραηλινή και αμερικανική επέμβαση. Τελικά οι Παλαιστίνιοι δεν μπόρεσαν να κρατήσουν άλλο την αντίσταση απέναντι στον ιορδανικό στρατό και τα στρατόπεδά τους βομβαρδίστηκαν ανελέητα με αποτέλεσμα να σκοτωθεί μεγάλο μέρος άμαχου πληθυσμού (Σπυρόπουλος 2011, 385-386).

Ο ιορδανικός στρατός συνέχισε ανενόχλητος τις δράσεις του κατά της PLO, παίρνοντας ξανά τον έλεγχο της Ιορδανίας. Ο Χουσεΐν, υπό την διαμεσολάβηση και πίεση του Νάσερ αλλά και των άλλων Αράβων ηγετών, προχώρησε στις 27 Σεπτέμβρη σε

συμφωνία με τον Αραφάτ (Χουρχούλης 2018α). Στη συμφωνία ανακωχής περιείχε δεκατέσσερα σημεία ανάμεσα στα οποία συμπεριλαμβανόταν η κατάπαυση του πυρός, η απόσυρση των παλαιστινιακών δυνάμεων από το Αμάν και η μεταφορά τους σε άλλα προσυμφωνημένα εδάφη. Η αιματηρή αυτή περίοδος του Σεπτεμβρίου με περίπου 3.500 νεκρούς και 10.000 τραυματίες, μεταξύ των οποίων πολλοί άμαχοι, ονομάστηκε «Μαύρος Σεπτέμβρης» (Σπυρόπουλος 2011, 387). Ο Νάσερ, έχοντας παίξει την τελευταία πράξη του έργου της ζωής του που ήταν, κατά ένα ειρωνικό τρόπο, η ανακωχή Χουσεϊν-Παλαιστινίων και η υποστήριξη του ειρηνευτικού σχεδίου των ΗΠΑ, πέθανε από ανακοπή καρδιάς την αμέσως επόμενη μέρα της συμφωνίας, στις 28 Σεπτεμβρίου, προκαλώντας εντυπωσιακή δημόσια θλίψη στην Αίγυπτο (Goldschmidt & Boum 2016, 371).

Διάδοχος του Νάσερ στην προεδρία ήταν ο Ανουάρ αλ-Σαντάτ. Ωστόσο το ειρηνευτικό σχέδιο Ρότζερ, τερματίστηκε τελικά, παρά τις αμερικανικές προσπάθειες για την επίτευξη ειρήνης στη Μέση Ανατολή. Αν και κατάφερε να φέρει προσωρινή εκεχειρία μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών τον Αύγουστο του 1970 και ο Σαντάτ, σε αντίθεση με τον Νάσερ, και ο Χουσεϊν ήταν πρόθυμοι, να υπογράψουν ένα προσυμφωνητικό για τους ειρηνευτικούς όρους, το Ισραήλ, εξαιτίας του φόβου του για πιθανή επίθεση των Αράβων, αρνήθηκε να περιοριστεί στη συνοριακή γραμμή που υπήρχε πριν τον Ιούνιο του 1967. Θεωρούσε το ότι να παραδώσει τον έλεγχο του Σινά στην Αίγυπτο και να αποχωρήσει οριστικά από τη Δυτική Όχθη, συμπεριλαμβανομένης και της παλιάς Ιερουσαλήμ, με αντάλλαγμα την ειρήνη με την Αίγυπτο και την Ιορδανία, έβαζε την ασφάλειά του σε κίνδυνο. Η Συρία, το Ιράκ και οι Παλαιστίνιοι είχαν εξαρχής απορρίψει το ειρηνευτικό σχέδιο, εφόσον πίστευαν ότι το Ισραήλ ήταν ένα κράτος με επεκτατικές διαθέσεις και ποτέ δε θα επέστρεφε ειρηνικά αυτά που είχε κατακτήσει με βίαιο τρόπο. Οι Σοβιετικοί, προκειμένου να καλυτερεύσουν τη σχέση τους με τους Δυτικούς, δεν πήραν θέση στις ειρηνευτικές προσπάθειες των Αμερικανών, αλλά συνέχισαν να διατηρούν καλές σχέσεις με τα περισσότερα κράτη της Μέσης Ανατολής, μέσα στα οποία συμπεριλαμβάνονται το Ιράκ και η Συρία, αλλά και οι οργανώσεις απελευθέρωσης των Παλαιστινίων (Goldschmidt & Boum 2016, 371-372, 374).

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΙΟΡΔΑΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Από το στόχαστρο της τρομοκρατίας των παλαιστινιακών οργανώσεων δεν ξέφυγε ούτε η Ελλάδα. Τα πρωί της 26 Δεκεμβρίου το 1968 Παλαιστίνιοι επιτέθηκαν σε αεροσκάφος της ισραηλινής εταιρείας Ελ Αλ στο αεροδρόμιο του Ελληνικού με αυτόματο όπλο και χειροβομβίδες, με αποτέλεσμα ένας ισραηλινός επιβάτης να δολοφονηθεί και μια ισραηλινή αεροσυνοδός να τραυματιστεί. Οι δυο Άραβες επέλεξαν τυχαία το αεροδρόμιο του Ελληνικού. Οι ελληνικές αρχές του αεροδρομίου έδρασαν άμεσα και συνέλαβαν τους δυο τρομοκράτες, εμποδίζοντας μια τραγικότερη κατάσταση. Στο Ελληνικό έσπευσαν ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Στ. Παττακός, ο υπουργός Δημόσιας τάξης. Καθώς και αντιπρόσωποι των αστυνομικών αρχών. Την ευθύνη ανέλαβε η οργάνωση Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Ο Παττακός αναφορικά με τη γνώμη της κυβέρνησης σχετικά με το περιστατικό δήλωσε σε ανταποκριτές ξένων πρακτορείων ότι:

«Την γνώμην της κυβερνήσεως δια το επεισόδιο εις το αεροδρόμιον εκφράζουν οι νόμοι της ανεξαρτήτου Ελληνικής Δικαιοσύνης, η οποία επιτελεί το καθήκον της», ενώ ερωτώμενος για την προσωπική του άποψη απάντησε: «Αι δυνάμεις αι οποίαι μάχονται εναντίον αλλήλων θα πράξουν καλώς εάν μάχονται ιπποτικότερων και εντός εδαφών των, εφαρμόζουσαι τας αρχάς αι οποίαι διέπουν τους πολέμους και τους διεθνώς παραδεκτούς νόμους», χαρακτηρίζοντας τους υπαίτιους ως «δυνάμει» και όχι Παλαιστίνιους ή τρομοκράτες (Βήμα 27/12/1968, 1, 6· 28/12/1968, 1, 6).

Επίσης σύμφωνα με την εφημερίδα τα νέα το μεσημέρι της πέμπτης Αυγούστου του 1973 δύο Άραβες, οι οποίοι υποστήριζαν ότι είναι Παλαιστίνιοι και ότι ανήκουν στην οργάνωση «Μάυρος Σεπτέμβρης», πραγματοποίησαν ένοπλη επίθεση, προκαλώντας τεράστιο πανικό, πάλι στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, σε επιβάτες σε αίθουσα transit που είχαν έρθει από το Τελ Αβίβ και θα συνέχιζαν προς την Νέα Υόρκη. Κατά την επίθεση οι τρομοκράτες έριξαν χειροβομβίδες και πυροβολισμούς στην αίθουσα του Ελληνικού με αποτέλεσμα να σκοτωθούν τρία άτομα και να τραυματιστούν πενήντα οκτώ, ανάμεσα τους και τριάντα τέσσερεις Έλληνες. Οι δράστες, οι οποίοι συνελήφθησαν, ομολόγησαν ότι ένιωσαν ικανοποιημένοι από την πράξη τους που «έπραξαν το καθήκον τους» και ότι έκαναν λάθος, εφόσον η αρχική τους επιδίωξη ήταν να επιτεθούν σε ισραηλινούς μετανάστες σε αεροπλάνο με κατεύθυνση το Τελ Αβίβ. Το περίεργο είναι ότι η οργάνωση των Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

Παλαιστινίων, σύμφωνα με την εφημερίδα *NEA*, όχι μόνο αρνήθηκε ότι σχετίζεται με την επίθεση, αλλά και την κατήγγειλε «ως μέρος εχθρικών ενεργειών για τη δυσφήμιση του κινήματος». Μάλιστα θα έστελνε για την υπόθεση και ένα στέλεχός της στην Αθήνα, ισχυρισμό που διέψευσε το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης με ανακοινωθέν στην ίδια εφημερίδα, την επόμενη ημέρα. Επίσης, εκπρόσωπος του Λαϊκού Μετώπου για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης δήλωσε ότι δεν γνώριζε τίποτα για την επίθεση αυτή (Νέα 6/8/1973, 1, 11· 7/8/1973, 1, 7· 8/8/1973, 7).

Το Υπουργείου Εξωτερικών με ανακοίνωσή του για το συμβάν, αφού εξέφρασε τη λύπη του, δήλωσε:

«Τοιαύται ειδεχθείς πράξεις εν ονόματι του διεξαγομένου υπό των Παλαιστινίων αγώνος καθιστούν τους δράστες αυτών εγκληματίες κοινού δικαίου και προκαλούν την εύλογον αγανάκτησιν του ελληνικού λαού και τον αποτροπιασμόν της διεθνούς κοινότητας. Η Ελληνική Δικαιοσύνη επελήφθη ήδη του έργου της».

Ο δημοσιογράφος της εφημερίδας τα *NEA* σχολίασε με επικριτικό, ίσως και ειρωνικό τρόπο το ανακοινωθέν:

«Το ειδικό ενδιαφέρον της ανακοινώσεως του Υπουργείου των Εξωτερικών έγκειται κυρίως στη φροντίδα που καταβάλλεται για να δικαιολογηθή ο χαρακτηρισμός του αιματοκυλίσματος... σαν εγκλήματος κοινού δικαίου... και όχι σαν εγκλήματος πολιτικού. Η φροντίδα αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η ελληνική πολιτική διόκειται κατ' αρχήν ευμενώς προς τις αραβικές απόψεις επί του θέματος της Μέσης Ανατολής και ότι δέχεται, κατά συνέπειαν, με κατανόηση, αν όχι με συμπάθεια, τον αγώνα που διεξάγουν οι παλαιστίνιοι».

Συνέχισε λέγοντας ότι από το ανακοινωθέν διαφαίνεται ότι «οι δράστες θα αντιμετωπιστούν από την τακτική δικαιοσύνη σαν κοινοί εγκληματίες χωρίς κάποια ειδική μεταχείριση... ή τυχόν αναγνώρισής τους σαν πολιτικών εγκληματιών», διευκρινίζοντας ότι σε όλες τις άλλες χώρες, εκτός από τις αραβικές, στις αντίστοιχες περιπτώσεις αντιμετωπίζονται ως πολεμιστές εθνικής υποθέσεως και δικάζονται στα στρατοδικεία. Επίσης τόνισε ότι το ανακοινωθέν δεν δείχνει τη στάση της κυβέρνησης ως προς τους Άραβες τρομοκράτες, αφού δεν αναφέρει καθόλου λέξεις, όπως Παλαιστίνιος ή τρομοκράτης. Μάλιστα θυμίζει στους αναγνώστες ότι στο προηγούμενο τρομοκρατικό περιστατικό του Δεκέμβρη του 1970, οι τρομοκράτες παρόλο που καταδικάστηκαν, τελικά, απέλασαν από την Ελλάδα. Κλείνοντας εκφράζει την

απορία των ξένων ειδησεογραφικών πρακτορείων για το αν θα ακολουθηθεί και σε αυτήν την περίπτωση μια παρόμοια τακτική. (Νέα 7/8/1970, 7).

Ακόμη, ο Τύπος στο Ισραήλ επέκρινε την κυβέρνηση τόσο γιατί δεν είχε λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών, παρόλο που είχε συμβεί ξανά στο παρελθόν, όσο και για την ήπια στάση της σχετικά με τους Παλαιστίνιους τρομοκράτες. Η ποινή που επεβλήθη στους δράστες ήταν η θανατική, η οποία, όμως, δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας μιας άλλης τρομοκρατικής επίθεσης σε ελληνικό φορτηγό πλοίο στην ακτή της αραβικής θάλασσας σε λιμάνι του Πακιστάν το Φλεβάρη του 1974, όπου οι δράστες, κρατώντας ομήρους δύο ναυτικούς και με την απειλή να ανατινάξουν το πλοίο, ζήτησαν να αφεθούν ελεύθεροι οι συναγωνιστές τους στην Αθήνα. Πράγματι η Χούντα του Ιωαννίδη ήρθε σε συμφωνία μαζί τους, μειώνοντας τους την ποινή σε ισόβια κάθειρξη, αλλά τελικά τους απέλασε στη Λιβύη τον Μάιο του ίδιου έτους (Kaminaris 1999, 36-37· Σακκάς 2012, 170-171).

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΛΛΙΜΕΝΙΣΜΟΥ

Μετά την απομάκρυνση των βάσεων από τη Μάλτα, οι ΗΠΑ απευθύνθηκαν στην Ελλάδα για πρόσθετες λιμενικές διευκολύνσεις (Σβολόπουλος 2008,172-173). Η κρίση στην Ιορδανία οδήγησε τις ΗΠΑ να επιταχύνουν το κλείσιμο της συμφωνίας για τον ελλιμενισμό του 6^{ου} αμερικανικού Στόλου στο λιμάνι του Πειραιά, εφόσον το λιμάνι βρισκόταν κοντά τόσο στη Μέση Ανατολή όσο και στα τουρκικά Στενά, απ' όπου εξερχόταν ο στόλος των Σοβιετικών από τη Μαύρη θάλασσα. Επιπλέον, ήταν κατάλληλο για τον ελλιμενισμό, καθώς πρόσφερε τεχνικές διευκολύνσεις, καθώς και τις υποδομές για να μείνει το αμερικανικό πλήρωμα με τις οικογένειές του (Σακκάς 2012, 177). Έτσι, στις αρχές του 1972 το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών συμφώνησε με το Πεντάγωνο να ακολουθήσουν το σχέδιο του Ναυτικού για τον ελλιμενισμό ενός αεροπλανοφόρου. Το home-porting ήταν ιδέα του αρχηγού του Ναυτικού, ναύαρχο Έλμο Ζούμγουολτ. Ο ίδιος ανέφερε σε συνέντευξή του κάποια χρόνια μετά:

«Ήταν δική μου ιδέα. Η δυνατότητα να επιχειρώ από λιμάνια στην Ελλάδα μου επέτρεπε να διατηρώ όσα πλοία ήθελα σε επιχειρησιακή λειτουργία στην Ανατολική Μεσόγειο. Κάτι τέτοιο ήταν κρίσιμο για τα συμφέροντα των Αμερικανών... Η κατάσταση με τους Σοβιετικούς βρισκόταν σε τόσο κρίσιμο σημείο, που χρειαζόταν να εκμεταλλευτούμε κάθε ευκαιρία για να έχουμε όσο γίνεται πιο πολλές δυνάμεις στην Ανατολική Μεσόγειο».

Επίσης ο ναύαρχος είπε στη συνέντευξή του ότι το Κογκρέσο είχε αντιρρήσεις στον ελλιμενισμό, επειδή διοικούσε την Ελλάδα το στρατιωτικό καθεστώς (Παπαχελάς 2021, 134, 135). Το ίδιο υποστήριζε και ο Αμερικανός Γουόλτερ Σίλβα που επιτέλεσε σύμβουλος στον Τομέα Εξωτερικών Υποθέσεων την περίοδο 1969-1973. Σε προσωπική του μαρτυρία θυμόταν ότι το Κογκρέσο είχε αναστατωθεί από το εγχείρημα του home-porting στην Ελλάδα και ζήτησε έκθεση, στην οποία να υποστηρίζονται οι λόγοι που το λιμάνι του Πειραιά θεωρούνταν το κατάλληλο μέρος στη Μεσόγειο για να γίνει λιμένας βάσης του 6^{ου} Στόλου. Το Ναυτικό, κυρίως ο Ζούμγουολτ, είχε αποφασίσει για τον Πειραιά γιατί πίστευε ότι θα το υποστήριζαν οι Συνταγματάρχες. Επειδή, όμως, δεν υπήρχε κάποια έκθεση για αυτό φτιάχτηκε μια εικονική, στην οποία εξηγούνταν ότι ο 6^{ος} Στόλος είχε συσταθεί για να αποτελεί ανεξάρτητη δύναμη, χωρίς χερσαία ενίσχυση και ότι από μελέτες που είχαν γίνει σε λιμάνια και άλλων χωρών, το Πιτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

λιμάνι του Πειραιά διέθετε έναν ολόκληρο μηχανισμό, όπως έργα, σπίτια για τις αμερικανικές οικογένειες, αποθήκες για τον 6^ο Στόλο κ.α. Το Κογκρέσο, αν και δεν πείστηκε ιδιαίτερα για την εγκυρότητα της έκθεσης, δέχτηκε το home-porting, χωρίς να το διερευνήσει περεταίρω (Τζάκσον 2023, 138-139).

Η συμφωνία ελλιμενισμού, η οποία θα παρείχε τη δυνατότητα στις ΗΠΑ να έχουν διαρκώς δύο αεροπλανοφόρα στη δύναμη του Στόλου, προέβλεπε το home-porting 6 αντιτορπιλικών, ενός αεροπλανοφόρου, αλλά και ενός πολεμικού σκάφους με υπηρεσίες νοσοκομείου, ώστε να προσφέρει στήριξη στους ναύτες και στις οικογένειές τους. Επίσης, οι ΗΠΑ είχαν ζητήσει και τη δυνατότητα χρήσης της αεροπορικής βάσης της Ελευσίνας από τους πιλότους του αεροπλανοφόρου που έπρεπε να βρίσκονται εν πτήση κάποιες ώρες, ακόμη και στην περίπτωση που ήταν ελλιμενισμένο, αλλά και για να μεταφέρονται εφόδια στα αμερικανικά σκάφη. Οι Αμερικανικές ναυτικές δυνάμεις προσδοκούσαν να αγκυροβολήσουν το αεροπλανοφόρο στο Φάληρο, όμως λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε το αίτημα (Παπαχελάς 2021, 134, 135).

Στις 9 Ιανουαρίου 1973 η εφημερίδα *ΒΗΜΑ* δημοσίευσε το πλήρες κείμενο της τεχνικής συμφωνίας, που είχε επικυρωθεί την προηγούμενη ημέρα, μεταξύ ελληνικού Ναυτικού και του Ναυτικού των ΗΠΑ, η οποία είχε επικυρωθεί την προηγούμενη ημέρα, στις 8 του μηνός, ενώ στις 10 Ιανουαρίου δημοσιεύτηκε στην ίδια εφημερίδα ότι συμφωνήθηκε τα αντιτορπιλικά να δέσουν στην Ελευσίνα και το αεροπλανοφόρο στα Μέγαρα. Επίσης αναφέρεται ότι στη συμφωνία θα υπήρχε και μια δεύτερη φάση που θα ολοκληρωνόταν ως τον Ιούλιο του 1973, σχετικά με τον ελλιμενισμό του αεροπλανοφόρου και τη βάση της Ελευσίνας (ΒΗΜΑ 9/1/1973, 1, 5· 10/1/1973, 1, 6). Η παραπάνω συμφωνία προκάλεσε, όπως ήταν λογικό, δυσφορία στους Άραβες, που όμως καταπραυνήθηκε μερικούς μήνες μετά, τον Οκτώβρη του 1973, όταν κατά τον τέταρτο αραβοϊσραηλινό πόλεμο η Ελλάδα αρνούσαν δημόσια τη χρήση της αεροπορικής βάσης της Ελευσίνας από τους Αμερικάνους για τον ανεφοδιασμό του Ισραήλ, το οποίο και εξακολούθησε να μην αναγνωρίζει de jure (Σβολόπουλος 2008, 172-173).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΓΙΟΜ ΚΙΠΟΥΡ Ή ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΡΑΒΟΙΣΡΑΗΛΙΝΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 1973

Τα δυο χρόνια πριν τον Οκτώβρη του 1973 χαρακτηρίστηκαν από ηρεμία, αλλά και από κάποια δείγματα ανησυχίας. Οι Παλαιστίνιοι Φενταγίν συνέχισαν να βάζουν στο στόχαστρό τους Ισραηλίτες και τους Δυτικούς, όπως στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1972 τους αθλητές από το Ισραήλ ή ένα τραίνο με Εβραίους μετανάστες που είχαν προορισμό την Αυστρία. Τα ισραηλινά αντίποινα στις παλαιστινιακές βάσεις από ισραηλινά αεροπλάνα, με απώλειες και αμάχων καταδικάζονταν από τον ΟΗΕ σε αντίθεση με τις παλαιστινιακές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούσαν και την αιτία των αντιποίνων. Επίσης οι Δυτικοί ανησυχούσαν για τα πετρελαϊκά αποθέματα και την εξάρτησή τους από τις χώρες που εξήγαγαν πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Ωστόσο ο ΟΠΕΚ (Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) άρχισε να επιδεικνύει την οικονομική του δύναμη. Το Σεπτέμβρη του 1973 ένας ακόμη πόλεμος φαινόταν αδύνατος, με την αμερικανική και ισραηλινή κυβέρνηση να υποβαθμίζουν την ανησυχία των Αράβων για τα χαμένα εδάφη του Ιούνη του 1967 (Goldschmidt & Boum 2016, 374-377).

Στις αρχές Σεπτέμβρη του 1973 ο πρόεδρος της Αιγύπτου Ανουάρ Ελ-Σαντάτ κάλεσε τον βασιλιά της Ιορδανίας Χουσεϊν μπιν Τατάλ και τον πρόεδρο της Συρίας Χαφέζ αλ-Ασάντ σε μια άτυπη σύνοδο κορυφής με σκοπό την εκ νέου οργάνωση του κοινού τους μετώπου εναντίον του Ισραήλ. Αιγύπτιοι και Σύριοι αξιωματικοί άρχισαν να σχεδιάζουν μυστικά αιφνιδιαστική επίθεση στις κατεχόμενες από το 1967 περιοχές των Υψωμάτων του Γκολάν και ανατολικά της διώρυγας του Σουέζ. Η Ιορδανία συμφωνήθηκε να μην εμπλακεί στις πρώτες φάσεις του πολέμου, λόγω της έλλειψης αντιαεροπορικών βλημάτων ως αμυντικών μηχανισμών εναντίον ισραηλινών αεροσκαφών (Goldschmidt & Boum 2016, 377).

Σύμφωνα με σιωνιστικές απόψεις κύριος στόχος του Σαντάτ δεν ήταν η απελευθέρωση της Παλαιστίνης, αλλά ο αιφνιδιασμός των Ισραηλινών τη μέρα του Γιομ Κιπούρ, την ημέρα της εξιλέωσης, της μεγαλύτερης τους γιορτής, πιστεύοντας ότι οι ΗΠΑ, λόγω του ολέθρου στο Βιετνάμ και του σκανδάλου Γουότεργκέιτ, δε θα εμπλέκονταν. Οι υπηρεσίες πληροφοριών του Ισραήλ και των ΗΠΑ, αν και είχαν αντιληφθεί τις αραβικές κινήσεις των στρατευμάτων, εντούτοις δεν τις σπουδαιολόγησαν, πιστεύοντας ότι οι Άραβες δεν ήταν σε θέση να μπουν ξανά σε διαδικασία πολέμου, ιδιαίτερα την περίοδο του ισλαμικού Ραμαζανίου (Goldschmidt & Boum 2016, 378-379).

Έτσι, το μεσημέρι 6 Οκτωβρίου 1973, εξοπλισμένα από τη Σοβιετική Ένωση, αεροπλάνα και πυροβολικό της Αιγύπτου και της Συρίας, επιτέθηκαν αντίστοιχα στην ανατολική όχθη της διώρυγας του Σουέζ και στο Γκολάν, πιάνοντας εξαπίνης το Ισραήλ. Μέσα σε λίγες ώρες και παρά την αντίσταση των ισραηλινών, οι Αιγύπτιοι, χρησιμοποιώντας μεγάλης αποτελεσματικότητας, ελεγχόμενους από τους Σοβιετικούς πυραύλους αέρος-εδάφους, εναντίον των αντίπαλων αεροσκαφών, κατάφεραν να διασχίσουν τη διώρυγα, εξουδετερώνοντας το, μέχρι τότε, πλεονέκτημα του εχθρού στον εναέριο χώρο. Ωστόσο στην περιοχή του Γκολάν ισχυρές συριακές δυνάμεις προσέβαλαν στα παρατηρητήρια των υψωμάτων, υποχρεώνοντας την ισραηλινή γραμμή αντίστασης να υποχωρήσει και να βρεθεί στα πρόθυρα της κατάρρευσης, αφού κι εκεί υφίσταται σημαντικές απώλειες. Οι Αιγύπτιοι είχαν τη δυνατότητα να προχωρήσουν βαθύτερα του Σινά, ενώ οι Σύριοι στο βόρειο Ισραήλ, γεγονός που δε συνέβη, φοβούμενοι την παρέμβαση των ΗΠΑ και θέλοντας να μουν σε διαπραγματεύσεις έχοντας το πλεονέκτημα (Σπυρόπουλος 2011, 414-415· Goldschmidt & Boum 2016, 380).

Στις 9 Οκτωβρίου, η Σοβιετική Ένωση ξεκίνησε τον συστηματικές επιχειρήσεις ανεφοδιασμού στον αέρα και στη θάλασσα (Καλλιβρετάκης 2014, 106), φτιάχνοντας έτσι μια αερογέφυρα προς την Αίγυπτο και τη Συρία (Σπυρόπουλος 2011, 418). Οι ισραηλινές δυνάμεις σύντομα αναδιοργανώθηκαν, και στις 10 Οκτωβρίου, το Ισραήλ σημείωσε επιτυχημένη αντεπίθεση στο Γκολάν, κάνοντας τεράστια χρήση τεθωρακισμένων και αεροπλάνων που οδήγησαν ξανά τους Σύριους στη θέση ανακωχής του 1967. Εκεί σταμάτησαν για να αποτραπεί η παρέμβαση των Σοβιετικών, της Ιορδανίας ή του Ιράκ, δίνοντας πλέον την προσοχή τους στο Αιγυπτιακό μέτωπο, όπου είχαν σημειώσει νέα ήττα στο Σινά (Σπυρόπουλος 2011, 414-415· Goldschmidt & Boum 2016, 380). Στις 11 Οκτωβρίου, ισραηλινά πυραυλικά σκάφη βύθισαν ένα σοβιετικό πλοίο, που ήταν ελλιμενισμένο σε λιμάνι της Συρίας, με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση ισχυρών σοβιετικών ναυτικών δυνάμεων σε όλο το μήκος της συριακής ακτογραμμής (Καλλιβρετάκης 2014, 106).

Τη δεύτερη πια εβδομάδα, έχοντας θυσιάσει ήδη μεγάλο στρατιωτικό εξοπλισμό, ο Νταγιάν ζήτησε άμεσο και μαζικό ανεφοδιασμό με όπλα από τους Αμερικάνους. Οι ΗΠΑ, οι οποίες δεν επενέβησαν την πρώτη εβδομάδα, πιστεύοντας ότι το Ισραήλ θα γίνει περισσότερο διαλλακτικό, αναγκάστηκαν, υπό το φόβο της χρήσης πυρηνικών όπλων, αλλά και εξαιτίας των πιέσεων των φιλοαραβικών λόμπι, να υποκύψουν στις πιέσεις. Έτσι, το επιτελείο του Νίξον συγκατατέθηκε στη δημιουργία μιας υπερατλαντικής εναέριας γέφυρας

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

για τον ανεφοδιασμό του Ισραήλ (Σπυρόπουλος 2011, 414-415· Goldschmidt & Boum 2016, 380). Στην προσπάθειά τους οι Άραβες να αποτρέψουν τον ανεφοδιασμό των αντιπάλων χρησιμοποίησαν ένα από τα πιο ισχυρά όπλα που κατείχαν από παλιά, το εμπάργκο στην πώληση πετρελαίου στις ΗΠΑ. Αμέσως μετά την έναρξη της αμερικανικής αερομεταφοράς στρατιωτικού εξοπλισμού οι πετρελαιοπαραγωγικές αραβικές χώρες ανακοίνωσαν ότι θα μείωναν την παραγωγή πετρελαίου κατά 5%, ποσοστό το οποίο θα αυξανόταν σταδιακά μέχρι το Ισραήλ να αποχωρήσει από τα κατεχόμενα εδάφη και ταυτόχρονα να αναγνωρίσει τα εθνικά παλαιστινιακά δικαιώματα. Επίσης παρόλο που οι αραβικές χώρες, με εξαίρεση το Ιράν, συμφώνησαν, τελικά, στο εμπάργκο πετρελαίου προς τις ΗΠΑ και στις φιλοεβραϊκές χώρες, δεν αποτράπηκε ο ανεφοδιασμός του Ισραήλ (Goldschmidt & Boum 2016, 380-381).

Όμως, τα ευρωπαϊκά κράτη, αρνήθηκαν να παραχωρήσουν τις βάσεις τους και τα εξοπλιστικά αποθέματα της Ατλαντικής Συμμαχίας (NATO) υπέρ των Ισραηλινών, λόγω της ενεργειακής εξάρτησής τους από τη Μέση Ανατολή. Προσπάθησαν, μ' αυτόν τον τρόπο να διατηρήσουν καλές σχέσεις με τον αραβικό πετρελαιοπαραγωγικό κόσμο, αντιτιθέμενοι στην πολιτική του Χένρι Κίσσινγκερ (Σπυρόπουλος 2011, 420). Πράγματι το 80% των ενεργειακών εισαγωγών της Ευρώπης προέρχονταν από τις αραβικές χώρες, γεγονός που δεν θα διακινδύνευαν, εξαιτίας των μονομερών αμερικάνικων πρωτοβουλιών. Με εξαίρεση, λοιπόν, τη συνεργασία της διδακτορικής κυβέρνησης της Πορτογαλίας, οι ΗΠΑ εξοργίστηκαν με τη στάση των ευρωπαίων συμμάχων τους, συμπεριλαμβανομένων και των στενότερων συνεργατών τους, των Βρετανών, οι οποίοι δεν τους παραχώρησαν τις κυπριακές βάσεις τους (Σακκάς 2012, 178). Το εμπάργκο, όμως, έχει συμβολικό χαρακτήρα, εφόσον τα κράτη στα οποία απευθυνόταν το εμπάργκο μπορούσαν να προμηθευτούν πετρέλαιο από άλλες χώρες, εκτός αραβικού κόσμου, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός για να αυξήσουν την παραγωγή και το κέρδος τους. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η πρώτη πετρελαϊκή κρίση (Σπυρόπουλος 2011, 419).

Με τον αμερικάνικό ανεφοδιασμό του Ισραήλ στις 13 Οκτωβρίου, σύντομα άλλαξε η πορεία του πολέμου και στις 17 Οκτωβρίου οι ισραηλινές δυνάμεις κατάφεραν να διασχίσουν το Σουέζ και να προχωρήσουν σε αιγυπτιακό έδαφος (Καλλιβρετάκης 2014, 106), περικυκλώνοντας την Τρίτη αιγυπτιακή στρατιά, γεγονός που διαμήνυσε και το τέλος της σύγκρουσης. Η Σοβιετική Ένωση, μη μπορώντας να δεχτεί μια νέα ήττα των αραβικών χωρών, έθεσε σε επιφυλακή ισχυρές αερομεταφερόμενες δυνάμεις για την περίπτωση επέμβασης στο πολεμικό μέτωπο. Το γεγονός αυτό που ανησύχησε τις ΗΠΑ, εφόσον μια αιγυπτιακή κατάρρευση θα σήμαινε και την άμεση επέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης υπέρ Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

των Αράβων. Σύμφωνα με την εξέλιξη του πολέμου, διαπιστώθηκε ότι ο πόλεμος είχε μετατραπεί σε ζήτημα των δύο υπερδυνάμεων (Σπυρόπουλος 2011, 421-422).

Από τη μεριά των ΗΠΑ ο πόλεμος στο Γιομ Κιπούρ αποτέλεσε την πρώτη διεθνή κρίση που έπρεπε να διαχειριστεί ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Χένρι Κίσινγκερ, ο οποίος, από τη μια, στόχευε στην αποφυγή μιας αιγυπτιακής ταπεινωτικής ήττας και κατ' επέκταση μιας άμεσης αντιπαράθεσης με τη Σοβιετική Ένωση και από την άλλη στη διαφύλαξη της ασφάλειας του Ισραηλινού κράτους. Ο Σαντάτ, από τη μεριά του, αποσκοπούσε στην ενεργό συμμετοχή των ΗΠΑ στο Μεσανατολικό ζήτημα και μια καλή συμφωνία στο θέμα της Χερσονήσου του Σινά. Με κοινή επιθυμία των δύο υπερδυνάμεων, ο Κίσινγκερ μετέβη, στις 20 Οκτωβρίου, στη Μόσχα, όπου συμφωνήθηκε η άμεση κατάπαυση του πυρός και η απευθείας συζητήσεις των αντιμαχόμενων πλευρών, κάτι που υιοθετήθηκε και από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στις 22 Οκτωβρίου (Σφέτας 2016, 369-370).

Μάλιστα ο πρόεδρος Νίξον έθεσε την ίδια μέρα τις στρατιωτικές δυνάμεις του σε όλο τον κόσμο σε επιφυλακή πυρηνικού πολέμου, ώστε να ενδυναμώσει την ειρηνευτική διαδικασία (Σφέτας 2016, 370). Πράγματι η ενέργεια κατάφερε να αποτρέψει την άμεση επέμβαση των Σοβιετικών στον πόλεμο, αλλά και να πείσει το Ισραήλ να σταματήσει τις εχθροπραξίες, παρόλο που πολλοί ισραηλινοί ήταν αντίθετη στην εκεχειρία, αφού η οι δυνάμεις τους ήταν ικανές να συντρίψουν την Τρίτη αιγυπτιακή Στρατιά, η οποία είχε παγιδευτεί στο Σινά και ανατολικά στο Σουέζ. Έτσι, το Ισραήλ και η Αίγυπτος αποδέχτηκαν την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας και την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης στην περιοχή (Goldschmidt & Boum 2016, 381-382). Η Συρία, η οποία ετοιμάζε αντεπίθεση στο Γκολάν, αρχικά δε δέχτηκε την απόφαση, αλλά έπειτα από συζητήσεις με αραβικές κυβερνήσεις αποδέχτηκε την απόφαση, θέτοντας τους δικούς της όρους, όπως αποχώρηση των Ισραηλινών από τα κατεχόμενα εδάφη και προστασία των παλαιστινιακών δικαιωμάτων (Σπυρόπουλος 2011, 423).

Στην ουσία ο τέταρτος Αραβοϊσραηλινός Πόλεμος είχε λάβει τέλος, παρόλο που κάποιες εχθροπραξίες σημειώθηκαν και τις επόμενες ημέρες. Τους επόμενους μήνες τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα ήρθαν για πρώτη φορά σε απευθείας συζητήσεις για την επίλυση των διαφορών τους και έγινε διακοπή του πετρελαϊκού εμπάργκο από τα αραβικά κράτη. Οι διπλωματικές διαδικασίες συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια, με τον Κίσινγκερ να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτές, προκειμένου να απομακρυνθεί ο αραβικός κόσμος

από τη σοβιετική επιρροή και να εξυπηρετηθούν τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Αναμφισβήτητα ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ αμφισβήτησε το άτρωτο των Ισραηλινών δυνάμεων. Παρόλο, επίσης, που ο πόλεμος του 1967 είχε εξαφανίσει οποιαδήποτε επίδραση των ΗΠΑ σε Αίγυπτο και Συρία, η διπλωματία του Κίσινγκερ στον πόλεμο του 1973 και στην επίλυσή των διαφορών Ισραηλινών-Αράβων, κατάφερε να ανακτήσει ξανά τη χαμένη αμερικανική επιρροή (Goldschmidt & Boum 2016, 382).

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ ΓΙΟΜ ΚΙΠΟΥΡ

Όταν η Χούντα του Παπαδόπουλου έκλεισε την εξαετία η αμφισβήτηση ήταν πια εμφανής. Η κατάληψη της Νομικής Σχολής το Φεβρουάριο του 1973, αλλά και το κίνημα του Ναυτικού το Μάιο αποτέλεσαν σημάδια μιας γενικότερης κοινωνικής αποδοκιμασίας που επεκτεινόταν και στις δυνάμεις του στρατού. Με την ανταρσία του Ναυτικού δόθηκε η αφορμή για την κατάργηση της μοναρχίας και τον αυτοδιορισμός του Παπαδόπουλου στην προεδρία της Δημοκρατίας. Ο Παπαδόπουλος προσπάθησε να κάνει κινήσεις πολιτικοποίησης, καθώς και φιλελευθεροποίησης, εγκαθιδρύοντας ένα καθεστώς κάλπικης δημοκρατίας, που στην ουσία δε θα άλλαζε τον μέχρι τότε καθολικό ελεγκτικό ρόλο του. Η κατάσταση χειροτέρεψε ακόμα περισσότερο με την κάθοδο της οικονομίας, που κατέρρευσε το μύθο της ευημερίας που είχε προωθηθεί από τους χουντικούς και της πετρελαϊκή κρίσης του Οκτώβρη, η οποία αύξησε σε μεγάλο βαθμό τον πληθωρισμό. Η δυσaráσκεια στις τάξεις των αξιωματικών από τον προσωποπαγή χαρακτήρα του Παπαδόπουλου και τη χαλάρωση των βασικών αρχών της επανάστασης της 21^{ης} Απριλίου, οδήγησε στη προσέλευσή τους γύρω από τον Ιωαννίδη. Η Εξέγερση του Πολυτεχνείου ξεχείλισε το ποτήρι, οδηγώντας τελικά στην ανατροπή του καθεστώτος στις 25 Νοεμβρίου (Κλάψης 2021, 19-22). Ο αραβοϊσραηλινός πόλεμος του Οκτώβρη του 1973 βρήκε, λοιπόν, την Ελλάδα σε μια κρίσιμη κατάσταση, εφόσον δυο μέρες μετά την έναρξή του έγινε η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης, με πρωθυπουργό το δεξιό Σπ. Μαρκεζίνη, ο οποίος δεν άνηκε στο στρατό, αλλά στον πολιτικό κόσμο (Καλλιβερέτακης 2014, 109-110).

Οι εφημερίδες *BHMA* και *NEA* στις 14 και 15 Οκτωβρίου αντίστοιχα παρουσίασαν τις δηλώσεις που έκανε ο Υπουργός Εξωτερικών Χρήστος Ξανθόπουλος-Παλαμάς στις 13 Οκτωβρίου στους δημοσιογράφους για τη θέση της Ελλάδας σχετικά με την αραβοϊσραηλινή σύρραξη και κυρίως έναντι των Αράβων. Η κυβέρνηση εξέφρασε ρητά τη θέση της στον πόλεμο:

«Αι φιλικαί σχέσεις της Ελλάδας με τας αραβικάς χώρας αποκλείουν οιαδήποτε συμμετοχήν, είτε άμεσον είτε έμμεσον, εις τυχόν ενέργειαν στρεφόμενην εναντίον αυτών» και ήταν ίδια με τη δήλωση που είχε κάνει πάλι ο ίδιος, ως αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών στις 5 Αυγούστου του 1972, ενόψει της σύναψης συμφωνίας για την παροχή των διευκολύνσεων του 6^{ου} Στόλου. Ο υπουργός συνέχισε λέγοντας: «Η Ελλάς παρακολουθεί αγρύπνως την εξέλιξιν της

παρούσης πολεμικής κρίσεως και νομίζει ότι είναι καιρός να δραστηριοποιηθούν όλοι οι διεθνείς παράγοντες, οι ενδιαφερόμενοι αλλά και οι υπέχοντες ευθύνην δια την αναστολήν των εχθροπραξιών και την αποκατάστασιν της ηρεμίας...ειδικότερα ο Γενικός Γραμματέυς των Ηνωμένων Εθνών... Σήμερα αποδεικνύεται πόσον είχομεν δίκαιον, υποστηρίζοντες εξ αρχής την ανάγκη εφαρμογής της Αποφάσεως 242 του Συμβουλίου Ασφαλείας προς ειρήνευσιν της Μέσης Ανατολής. Εάν είχε πρυτανεύσει το επιβαλλόμενον πνεύμα ειρηνικής συνδιαλλαγής, θα είχαν αποφευχθή η σημερινή αιματηρά κρίσις η οποία θέσει εις κίνδυνον την ειρήνην, όχι μόνο εις την περιοχὴν της Μέσης Ανατολής, αλλά και γενικότερον εις τον κόσμον».

Επίσης ο Παλαμάς όταν ερωτήθηκε αν οι διευκολύνσεις που παρέχει η ελληνική κυβέρνηση στον 6^ο Στόλο και οι επισκέψεις των αμερικανών σκαφών στα ελληνικά χωρικά ύδατα ανταποκρίνονται στην ουδετερότητα της Ελλάδας έναντι του αραβοϊσραηλινού πολέμου ο Παλαμάς απάντησε:

«Ο ελληνικός χώρος, θαλάσσιος και εναέριος, δεν χρησιμοποιείται δι' οιαδήποτε ενέργειαν, σχέσιν έχουσιν με την εμπόλεμον κατάστασιν εις την Μέσην Ανατολήν. Η ύπαρξη σκαφών του 6^{ου} Στόλου εις τα ελληνικά ύδατα αποτελεί κατάστασιν συνεχή και φυσιολογικήν, διότι η Ελλάς κι οι ΗΠΑ είναι σύμμαχοι. Άλλωστε, η Μεσόγειος βρίθει σκαφών, που ανήκουν εις δυνάμεις και υπερδυνάμεις. Συνεπώς...ουδεμίαν έχουν σχέσιν με τας λιμενικάς διευκολύνσεις εις σκάφη του 6^{ου} στόλου».

Ακόμη ο Παλαμάς διευκρίνισε ότι στα πλαίσια των συμφωνιών με τις ΗΠΑ η ελληνική κυβέρνηση ειδοποιούνταν από πριν για τις κινήσεις των αμερικανών σκαφών στα ελληνικά λιμάνια και ότι δεν είθεντο θέμα αναθεώρησης της αρχικής συμφωνίας για τις λιμενικές διευκολύνσεις. Μάλιστα στο ίδιο άρθρο η αμερικανική πρεσβεία διέψευσε δημοσίευμα της εφημερίδας *Athens news* σύμφωνα με το οποίο ο Αμερικανός πρέσβης Χ. Τάσκα έκανε αίτημα στην ελληνική κυβέρνηση για παροχή άδειας διελεύσεως, μέσω της Ελλάδας, πολεμικού υλικού για τη στήριξη του Ισραήλ στον πόλεμο με τους Άραβες. Αραβική διπλωματική πηγή στον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη εξέφρασε την ικανοποίησή της για τις δηλώσεις Έλληνα υπουργού Εξωτερικών, αρκεί οι ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης να μην αντέφασκαν με τις διακηρύξεις αυτές (ΒΗΜΑ 14/10/1973, 1, 14· ΝΕΑ 15/10/1973, 1, 7).

Μόλις δύο μέρες αργότερα, στις 15 Οκτωβρίου, ο Αρχηγός του Ελληνικού Ναυτικού, ναύαρχος Π. Αραπάκης, που βρέθηκε στο Νιούπορτ των Ηνωμένων Πολιτειών, για να συμμετάσχει στο 3^ο Διεθνές Συμπόσιο Ναυτικών Δυνάμεων, είχε μια άτυπη συνάντηση με τον Αμερικανό ναύαρχο Έλμο Ζούμγουολτ, όπου συζήτησαν τη χρησιμοποίηση του λιμανιού της Σούδας στην Κρήτη από τον 6^ο Στόλο, κατά την εξελισσόμενη, εκείνη την περίοδο, αραβοϊσραηλινή σύρραξη. Ο Έλληνας ναύαρχος καθησύχασε τον Αμερικανό ομόλογό του, διαβεβαιώνοντας τον ότι οι δηλώσεις της ελληνικής κυβέρνησης έγιναν «για λόγους εντυπώσεων» και τον προέτρεψε να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν τη βάση στην Κρήτη ελεύθερα, γεγονός που πράγματι συνέβη όπως επιβεβαίωσε και ο ίδιος ο Ζούμγουολτ λίγα χρόνια αργότερα, στις 4 Μαΐου 1976, μέσω της εφημερίδας το *ΒΗΜΑ* (Καλλιβερέτακης 2014, 111). Η εφημερίδα σε άρθρο της με τίτλο «Χρησιμοποιήθηκαν οι βάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα κατά τον πόλεμο του 1973: Με πλήρη άδεια της Χούντας αποκαλύπτει ο ναύαρχος» τόνισε ότι η στρατιωτική δικτατορία των Αθηνών, όχι μόνο επέτρεψε, αλλά παρακίνησε τις ΗΠΑ να χρησιμοποιήσουν, το φθινόπωρο του 1973 κατά τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο, τις βάσεις τους στην Ελλάδα. Η εφημερίδα υποστήριξε ότι το παραπάνω αποκαλύφθηκε από τον ναύαρχο Έλμο Ζούμγουολτ σε ομιλία του την προηγούμενη ημέρα στο πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον. Ο Ζούμγουολτ, ένθερμος υποστηρικτής της Χούντας και εμπνευστής της συμφωνίας για την παροχή λιμενικών διευκολύνσεων στον 6^ο στόλο στην Ελλάδα υποστήριξε ότι την εποχή των συγκρούσεων μεταξύ Αράβων και Ισραηλιτών τον επισκέφτηκε στην Ουάσιγκτον ο τότε αρχηγός του Ναυτικού Επιτελείου, κ. Π. Αραπάκης, λέγοντάς του: «Μην ακούτε τι λέγεται στην Ελλάδα δημοσίως. Να χρησιμοποιείτε τις βάσεις σας στην Ελλάδα όπως θέλετε» (ΒΗΜΑ 4/4/1976, 12). Μετά τη συνάντηση των δύο ναυάρχων στο Νιούπορτ, η Αμερικανική Πρεσβεία στην Αθήνα, έστειλε ένα ανεπίσημο και κρυφό μήνυμα στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, ενημερώνοντας για τη φιλική ελληνική στάση Ελλήνων αξιωματικών προς τις ΗΠΑ και κατ' επέκταση για την επιτροπή χρήσης της βάσης της Σούδας κατά την επιχείρηση ανεφοδιασμού στο Ισραήλ. Το μήνυμα αυτό ωστόσο, επισήμανε ότι θα πρέπει οι Αμερικανοί να είναι προσεκτικοί στη συχνότητα χρήσης της βάσης, ώστε να μην εκτεθεί η Ελλάδα στις αραβικές χώρες (Καλλιβερέτακης 2014, 112).

Ο δημοσιογράφος της εφημερίδας, στο άρθρο αυτό του 1976, θύμιζε ότι ο τότε υπουργός Εξωτερικών Ξανθόπουλος-Παλαμάς υποστήριξε ότι η κυβέρνηση Μαρκεζίνη δεν επέτρεψε στις ΗΠΑ, που ανεφοδίαζαν με αερογέφυρα και από θαλάσσης το Ισραηλινό κράτος, να χρησιμοποιήσουν τα αεροδρόμια και τα λιμάνια της Ελλάδας. Στη συνέχεια της Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

ομιλίας του ο Ζιμγουολτ απαντώντας σε ερωτήσεις ανέφερε ότι τα φασιστικά καθεστώτα ήταν αυτά που παρείχαν τότε διευκολύνσεις στις ΗΠΑ, λέγοντας ότι: «Το δημοκρατικό Ισραήλ διασώθηκε το 1973 μόνο χάρη στην ύπαρξη της φασιστικής Πορτογαλίας, της φασιστικής Ισπανίας υπεράνω της οποίας τα αεροπλάνα μας ανεφοδιάζονταν και της φασιστικής Ελλάδας, από τα λιμάνια της οποίας ενεργούσαν ο 6^{ος} στόλος και οι νηοπομπές». Ο ναύαρχος επικρίνοντας την εξωτερική και αμυντική πολιτική των ΗΠΑ εκείνη την περίοδο και τονίζοντας τη γεωγραφική και στρατηγική σημασία της Ελλάδας, έναντι της Τουρκίας συνέχισε υποστηρίζοντας ότι: «Στη διάρκεια του πολέμου της Μέσης Ανατολής η Τουρκία επέτρεψε σε σοβιετικά αεροπλάνα να διέρχονται επάνω από το έδαφός της και έφερε εμπόδια σε μας. Αντίθετα η Ελλάδα επέτρεψε στον Έκτο Στόλο να συνεχίσει να ενεργεί από τις βάσεις της και τούτο είναι η μεγάλη διαφορά μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας σε στιγμές κρίσεως». Τέλος ο Ζούμγουολτ μίλησε για τη σπουδαιότητα του Έκτου στόλου στη Μεσόγειο και ότι «είναι αδύνατο να εκτελέσει... τον προορισμό του, χωρίς τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί τα ελληνικά λιμάνια» (ΒΗΜΑ 4/4/1976, 12).

Στις 16 Οκτωβρίου πάλι στις ίδιες ελληνικές αθηναϊκές εφημερίδες, δημοσιεύτηκαν άρθρα που αναφέρονται σε τηλεγραφήματα από το Κάιρο ξένων πρακτορείων Τύπου, τα οποία αναφέρονται σε δημοσίευμα αιγυπτιακής εφημερίδας αναφορικά με τις ανησυχίες των Αιγυπτίων για τη χρησιμοποίηση των βάσεων του ΝΑΤΟ από τους Αμερικανούς υπέρ του ισραηλινού κράτους. Οι Έλληνες αρθρογράφοι υπαινίχθηκαν ότι οι δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών, παρότι πρόσφεραν ικανοποίηση στους Άραβες, μάλλον δεν τους έπεισαν για την ουδετερότητα της Ελλάδας. Σύμφωνα με το αιγυπτιακό δημοσίευμα η κυβέρνηση του Καΐρου εξέφρασε με διάβημά της στους εκπροσώπους, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και της Ισπανίας και της Τουρκίας στο Κάιρο τις αμφιβολίες της για την έμμεση συμμετοχή των χωρών αυτών στον πόλεμο. Ο ανταποκριτής στα Ηνωμένα Έθνη της εφημερίδας *ΒΗΜΑ* μετέδωσε ότι αιγυπτιακές διπλωματικές πηγές θεωρούσαν ότι ο ελληνικός και θαλάσσιος χώρος φαινόταν να χρησιμοποιούνταν εμμέσως από τις ΗΠΑ και ότι η ελληνική κυβέρνηση δεχόταν πιέσεις από την αμερικανική, για να εγκρίνει και επίσημα τη χρησιμοποίηση του ελληνικού εναέριου χώρου από τα αμερικανικά αεροσκάφη, προκειμένου να μεταφερθεί πολεμικό υλικό στο Ισραήλ, γεγονός το οποίο διέψευδαν έγκυρες ελληνικές πηγές, σύμφωνα πάλι με την εφημερίδα *ΒΗΜΑ* (ΒΗΜΑ 16/10/1973, 1-2· ΝΕΑ 16/10/1973, 1, 7).

Επίσης, ο Παπαδόπουλος σε επίσημο διάβημά του προς τον πρόεδρο Χ. Τάσκα ανέφερε ότι: η εμπόλεμη κατάσταση στη Μέση Ανατολή υπονόμει τον κίνδυνο πυρηνικής σύρραξης ανάμεσα στις ΗΠΑ και στη Σοβιετική Ένωση, εφόσον οι τρεις μονάδες του 6^{ου} Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

Στόλου που ελλιμενίζονταν στο λιμάνι της Ελευσίνα είχαν πυρηνικά όπλα. Το γεγονός αυτό θα αποτελούσε στόχο της Σοβιετικής Ένωσης, για αυτό έπρεπε να αποπλεύσουν από το λιμάνι (Χατζηδάκης 2020, 80). Ωστόσο, τον Οκτώβρη το ελληνικό FIR παραβιαζόταν από αμερικανικά και σοβιετικά αεροσκάφη στην προσπάθειά τους να εφοδιάσουν τους Ισραηλίτες και τους Άραβες αντίστοιχα με αερογέφυρες. Μάλιστα στις 18 Οκτωβρίου ο Ορέστης Γιάκας, υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών έστειλε έγγραφο προς τους υπουργούς Αμύνης και Εξωτερικών, Ν. Εφέσιο και Χ. Ξανθόπουλο-Παλαμά αντίστοιχα, με τίτλο «Μαζικά πτήσεις ρωσικών και αμερικανικών αεροσκαφών», το οποίο συνοδευόταν με σχεδιάγραμμα της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας που απεικονίζονταν οι διαδρομές των αεροσκαφών των δύο υπερδυνάμεων εντός του χώρου του ελληνικού FIR με κατεύθυνση τη Μέση Ανατολή (Σακκάς 2012, 185). Ο προβληματισμός του Υπουργού υπόκειται στο γεγονός ότι υπήρχε κίνδυνος να προκληθεί κάποιο σοβαρό ατύχημα μεταξύ των πολιτικών αεροσκαφών και των στρατιωτικών αμερικανικών και ρώσικων αεροσκαφών στους διεθνείς αεροδιαδρόμους. Πρότεινε, λοιπόν, να συνεχιστεί η ανεπίσημη παραχώρηση συγκεκριμένων υψών στα στρατιωτικά αεροσκάφη, αφού κινούνταν εκτός του εθνικού εναέριου χώρου και ανάλογα με τα ύψη αυτά να καθοδηγούνταν, από τις Υπηρεσίες Πολιτικής Αεροπορίας της Ελλάδας και της Ιταλίας, τα πολιτικά αεροσκάφη που θα κινούνταν στην περιοχή, ώστε να πετάξουν σε άλλα ύψη, αποκλείοντας, έτσι, το ενδεχόμενο σύγκρουσης στον αέρα (Παπαχελάς 2021, 167-168). Εφόσον, η παραβίαση γινόταν και από τις δυο δυνάμεις, η Ελλάδα διατηρούσε την ουδέτερη στάση της, χωρίς να αντιμετωπίζει προβλήματα. Βέβαια, η Χούντα προέβη τυπικά σε παρατήρηση και στις δύο πρεσβείες (Χατζηδάκης 2020, 81).

Το βασικό πρόβλημα, όμως, των Αμερικανών ήταν η άρνηση των χωρών του NATO, κυρίως της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Ελλάδας, να δώσουν άδεια για στάθμευση των αμερικανικών αεροσκαφών, προκειμένου να ανεφοδιαστούν, γεγονός που τις ανάγκαζε να το κάνουν εν πτήση ή με αεροπλανοφόρα. Οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες αρνήθηκαν να επιτρέψουν στα αμερικανικά αεροσκάφη που μετέφεραν βοήθεια στο Ισραήλ να χρησιμοποιήσουν τον εναέριο χώρο τους ή να ανεφοδιαστούν με καύσιμα στα αεροδρόμια της επικράτειάς τους, φοβούμενες το εμπάργκο πετρελαίου από τις αραβικές χώρες. Η Πορτογαλία ήταν η μόνη χώρα που πρόσφερε δημόσια τη στήριξή της στις ΗΠΑ, επιτρέποντας τον ανεφοδιασμό αμερικανικών αεροσκαφών στην αεροπορική βάση στις Αζόρες. Έπειτα, αμερικανικά μεταγωγικά αεροσκάφη συνέχιζαν την πτήση τους πάνω από τη Μεσόγειο ως την ευρύτερη περιοχή της Κρήτης και τελικά έφταναν στο Τελ Αβίβ (Καλλιβεράκης 2014, 108-109).

Κατά τη διάρκεια της πτήσης πάνω από τη Μεσόγειο, τα φορτηγά αεροπλάνα συνοδεύονταν από μαχητικά που απογειώνονταν διαδοχικά από τρία αμερικανικά αεροπλανοφόρα που βρίσκονταν κατά μήκος της διαδρομής κοντά στο Ισραήλ, όπου και αναλάμβανε η ισραηλινή αεροπορία. Το πρώτο αμερικανικό φορτηγό αεροπλάνο προσγειώθηκε κοντά στο Τελ Αβίβ, στις 14 Οκτωβρίου. Επειδή οι ισραηλινές απώλειες ήταν μεγάλες, μέσα σε δυο εβδομάδες, οι ΗΠΑ παρείχαν στην αεροπορία του Ισραήλ πάνω από 80 μαχητικά αεροσκάφη, κυρίως Φάντομ, που ανεφοδιάζονταν με καύσιμα στις Αζόρες και στη συνέχεια από το αεροπλανοφόρο USS Kennedy στα ανατολικά του Γιβραλτάρ, έπειτα από το USS Franklin D. Roosevelt, στα νοτιοανατολικά της Σικελίας και τέλος, πριν φτάσουν στο Ισραήλ, νότια της Κρήτης από το USS Independence. Το τελευταίο αναχώρησε από το λιμάνι του Πειραιά για τη νότια Κρήτη στις 7 Οκτώβρη κι έμεινε εκεί ως τις 5 Νοέμβρη, όπου επέστρεψε πάλι στον Πειραιά. Σε όλη τη διάρκεια του πολέμου ανεφοδιάζε τα αεροσκάφη που μετέφεραν στρατιωτικό εξοπλισμό στο Ισραήλ, ενώ τα μαχητικά του αεροπλάνα ήλεγχαν την διαδρομή ως το Ισραήλ (Καλλιβρετάκης 2014, 108-109, 112). Αποδείχτηκε, λοιπόν, ότι η βάση της Σούδας στα Χανιά της Κρήτης ήταν πολύ σημαντική για την παρουσία της αμερικανικής αεροπορίας στη Μέση Ανατολή. Στις 30 Οκτωβρίου, μάλιστα, συζητήθηκε στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας η απόρριψη του αιτήματος των Αμερικανών για τη χρήση της βάσης της Σούδας, εξαιτίας του πολέμου του Γιομ Κιπούρ (Χατζηδάκης 2020, 81-83).

Η εφημερίδα *NEA* στις 25 Οκτωβρίου έγραφε ότι σύμφωνα με αμερικανική εφημερίδα «βαριά αμερικανικά μεταγωγικά αεροπλάνα με πολεμικό υλικό και ελαφρά όπλα χρησιμοποίησαν το ελληνικό εναέριο χώρο κατά τις πρώτες τουλάχιστον ημέρες του αραβοϊσραηλινού πολέμου, παρά την αντίθετη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης... Τα μεταγωγικά αυτά απογειώθηκαν από το Ραμστάιν της Δυτικής Γερμανίας, ακολούθησαν πορεία υπεράνω Αυστρίας, Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδος, παρά το γεγονός ότι οι τρεις χώρες ήταν απαγορευμένη περιοχή γι' αυτά... Το αεροπλανοφόρο 'Ιντεπέντενς' και άλλα σκάφη του 6^{ου} Στόλου, ευρισκόμενα στην περιοχή της ανατολικής Κρήτης, χρησιμοποιήθηκαν υπό των αεροπλάνων 'Σκάυωκ' για ανεφοδιασμό κατά τη διαδρομή τους από αμερικανικές βάσεις προς Τελ Αβίβ» (NEA 25/10/1973, 1).

Στις 21 Νοεμβρίου ο υπουργός Εξωτερικών Χ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς παρέδωσε στον Πρωθυπουργό Σπ. Μαρκεζίνη ένα απόρρητο από τον πρέσβη στις ΗΠΑ Κ. Μηλιαρέση, που όπως υποστήριξε ο Μαρκεζίνης ανέφερε τα εξής:

«Του σημειώματος δεν ημπορώ να κάνω δημόσια χρήση - ως άκρως απορρήτου –αλλά οι αρμόδιοι κυβερνητικοί παράγοντες δύνανται να το συμβουλευτούν εις το αρχείον του Υπουργείου των Εξωτερικών. Επρόκειται πάντως περί πιεστικού και επείγοντος αιτήματος των Αμερικανών προς το Αρχηγείον Ενόπλων Δυνάμεων δια της αναγνώρισιν εις τας ΗΠΑ δικαιωμάτων ευρυτέρας χρήσεως. Εζητείτο ακόμη, τροποποίησης της αρχικής συμφωνίας του 1953 και η χρησιμοποίησης του αεροδρομίου Ελευσίνος και Σούδας υπό της Αμερικανικής Πολεμικής αεροπορίας με δικαιολογητικήν βάση της παλαιότερας αμερικανικής προτάσεως περί παροχής διευκολύνσεως ελλημενισμού...» (Σακκάς 2012, 180· Χατζηδάκης 2020, 81-83).

Ο Χ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς ήταν τελείως αρνητικός και πρότεινε στον Μαρκεζίνη της απόρριψη του αιτήματος, εφόσον αφορούσε αμερικανικές βάσεις, με πυρηνικά όπλα, εκτός σχεδίου NATO και θα έθετε σε αμφισβήτηση την υποστηριζόμενη πολιτική της Ελλάδας για ουδετερότητα. Την επόμενη κιόλας ημέρα στις 22 Νοέμβρη ο Πρωθυπουργός, όπως ο ίδιος αναφέρει, μετέφερε το αίτημα στον πρόεδρο της Δημοκρατίας Γ. Παπαδόπουλο, τονίζοντάς του τους κινδύνους που αυτό ελλόχευε, ιδιαίτερα εκείνη την περίοδο, όπως το να βρεθεί η χώρα εκτεθειμένη (Σακκάς 2012, 180). Ο Παπαδόπουλος συμφώνησε με τον Πρωθυπουργό, απορρίπτοντας κατηγορηματικά το αίτημα των ΗΠΑ, χαρακτηρίζοντάς τους μάλιστα «γκάγκστερς». Έπειτα οι δυο τους συνέταξαν μια διπλωματική απάντηση που ανέφερε ότι:

« 1) Εφαρμογή της περί ελληνισμού συμφωνίας. Εκτέλεσης των ήδη ανειλημμένων υποχρεώσεων. Ουδέν πλέον αυτού, 2) Οτιδήποτε έβαινε πέραν των αυστηρώς διαγεγραμμένων ορίων της ανωτέρων συμφωνίας θα έδει να αποτελέσει αντικείμενον ιδιαιτέρας διαπραγματεύσεως. Δεδομένου όμως ότι επέκειντο εκλογαί, η κυβέρνησης δεν ηδύνατο να προβεί εις ουσιαστικήν διαπραγμάτευσην, επιφυλάσσουσα την επι του θέματος κρίσην και απόφασιν εις την δια των εκλογών αναδειχθησόμενην κυβέρνηση», 3) Αι επί του στρατιωτικού επιπέδου συννενοήσεις έδει να ανασταλούν, το δε όλον θέμα να παραπεμφθεί εις το Υπουργείον Εξωτερικών ως μόνον αρμόδιον» (Χατζηδάκης 2020, 83-85).

Έπειτα από δύο ημέρες, στις 24 Νοέμβρη ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, Δ. Ζαγοριανάκης, σε τηλεφώνημά του προς τον Παλαμά του επισήμανε ότι η παραπάνω απόφαση ελλόχευε τον κίνδυνο να αντιδράσουν οι Αμερικάνοι και οι Έλληνες να έχουν

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

επιπτώσεις σε μια δύσκολη περίοδο για χώρα, λόγω των εσωτερικών αναταραχών. Ο υπουργός, όμως, επέμεινε ότι θα τηρηθούν αυστηρά οι κατευθυντήριες γραμμές της κυβέρνησης (Σακκάς 2012, 180). Πράγματι, η στάση της Ελλάδας εξαιτίας της απόρριψης του αιτήματος προκάλεσε αντιδράσεις στις ΗΠΑ. Από τα τέλη Οκτώβρη, ήδη, ο Αμερικανός διπλωμάτης Τζων Ντέϋ, ανέφερε ανοιχτά σε δεξίωση που είχε διοργανωθεί προς τιμήν του και στην οποία παρίσταντο πολλοί δημοσιογράφοι, διπλωμάτες, πολιτικοί και στρατιωτικοί ότι: «Πρέπει να αλλάξετε την κυβέρνηση Μαρκεζίνη και να διώξετε τον Γ. Παπαδόπουλο. Εμείς οι Αμερικανοί δε θέλουμε ούτε τον έναν ούτε τον άλλο...» (Καλλιβρετάκης 2014, 122-123). Την ίδια περίοδο αμερικανικός Τύπος παρουσίαζε συνεχώς δημοσιεύματα για τη δυσφορία των ΗΠΑ απέναντι στις χώρες του ΝΑΤΟ, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, ειδικά η *Washington Post*, που όπως υποστήριξε ο Χ. Τάσκα οφείλονταν στον Έλληνα αντιχουντικό δημοσιογράφο στην Ουάσιγκτον, Η. Δημητρακόπουλο (Παπαχελάς 2021, 164).

Ο καταιγισμός των δημοσιευμάτων τις επόμενες εβδομάδες, μεταφέρονταν και στις ελληνικές εφημερίδες. Στις 25 Οκτωβρίου άρθρο στα *NEA* με τίτλο «Η θέση της Ελλάδας θέμα συζητήσεως στο Κογκρέσο» αναφερόταν στο ότι η αμερικανική κυβέρνηση είναι πολύ ενοχλημένη για την αρνητική στάση της Ελλάδας, στην οποία η γενναία βοήθεια παρεχόταν υπό την προϋπόθεση συνεργασίας σε περιπτώσεις, όπως αυτές που δημιουργήθηκαν με τον πόλεμο στη Μέση Ανατολή. Ειδικά από την Ελλάδα η Ουάσιγκτον φαίνεται ότι ανέμενε τουλάχιστον μια σιωπηρή συνεργασία σε περίπτωση αραβοϊσραηλινής σύρραξης. Δυσφορία υπήρξε και στο Κογκρέσο μέλη του οποίου έριξαν την ευθύνη στην κυβέρνηση Νίξον. Σύμφωνα με τις διαβεβαιώσεις της, η παρεχόμενη, επί 6 χρόνια, βοήθεια στην κυβέρνηση των Αθηνών προϋπόθετε ανταλλάγματα εκ μέρους της σε περίπτωση πολέμου στη Μέση Ανατολή. Μάλιστα στο άρθρο τονίζεται ότι θα ζητηθεί από το State Department να εξηγήσει την τεράστια απόσταση μεταξύ των όσων βεβαίωνε κατά το παρελθόν οι αμερικανική κυβέρνηση και τις δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών κ. Παλαμά, σχετικά με την ελληνική θέση απέναντι στην αραβοϊσραηλινή σύρραξη. Στις 27 Οκτωβρίου στην ίδια εφημερίδα δημοσιεύτηκε άρθρο με τίτλο «Οι Αμερικανοί απειλούν τώρα τους Ευρωπαίους Συμμάχους, διότι τους άφησαν μόνους με το Ισραήλ και καθήλωσαν το ΝΑΤΟ σε πλήρη αδράνεια». Εκτός των αμερικανικών κατηγοριών στο άρθρο αναφέρεται ότι οι ευρωπαίοι ηγέτες δήλωσαν ότι για τα αμερικανικά σχέδια και τις προθέσεις κατά την κρίσιμη περίοδο ούτε ζητήθηκε η γνώμη τους ούτε τα πληροφορήθηκαν έγκαιρα και το ίδιο συνέβη και με τη Βορειοατλαντική Οργάνωση (NEA 25/10/1973, 1, 5· 27/10/1973, 1, 9).

Στις 28 Οκτωβρίου στην εφημερίδα *ΒΗΜΑ* δημοσιεύτηκαν οι δηλώσεις του υπουργού εξωτερικών Παλαμά, με αφορμή τα δημοσιεύματα του αμερικανικού Τύπου:

«Η ελληνική θέσις ενάντι της κρίσεως της Μέσης Ανατολής είναι δεδομένη από 25 και πλέον ετών. Η αμερικάνικη πλευρά είναι πλήρως ενήμερος αυτού, πρέπει δε να ειπώ, ότι εχειρίσθη το όλον θέμα των αερομεταφορών με τη δέουσαν προσοχήν παρά την δυσχέρειαν την οποία τούτο εμφάνιζεν»

Σε πολιτικούς κύκλους, συνέχισε το άρθρο, λεγόταν ότι η βοήθεια προς την Ελλάδα παρεχόταν μέσω του ΝΑΤΟ, με αποκλειστικό σκοπό την καλύτερη εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας έναντι και μόνο στη Συμμαχία. Η ελληνική εξωτερική πολιτική διαμορφωνόταν βάση των συμφερόντων της χώρας και η Ελλάδα δεν εμπορευόταν την εξωτερική πολιτική της.

Οι δηλώσεις του Παλαμά σχετικά με την αγνόηση των μεσογειακών χωρών κατά την προσπάθεια διευθέτησης της μεσανατολικής κρίσης ήταν:

«Ενώ γενικότερα αναγνωρίζεται η βαρύνουσα πολιτική σημασία της Μεσογείου... στην παρούσα αιματηρή κρίση στην Ανατολική Μεσόγειο πρωτεύοντα παρεμβατικό ρόλο παίζουν παράγοντες εξωμεσογειακοί. Η μεσογειακή κοινότης απουσιάζει ή αγνοείται... Η ανιδιοτελής παρέμβαση των μεσογειακών χωρών είναι δυνατόν να μετριάσει ουσιωδώς την κρίση εμπιστοσύνης η οποία προέκυψε μέχρι σήμερα για την ειρηνική επίλυση της διαφοράς» (ΒΗΜΑ 28/10/1973, 1, 12).

Στις 30 Οκτωβρίου στο *ΒΗΜΑ* γράφτηκε ότι οι Αμερικανοί αξιωματικοί είχαν ενοχληθεί γιατί, ενώ η Ελλάδα και η Τουρκία αρνήθηκαν στα αμερικανικά αεροσκάφη να χρησιμοποιήσουν τις βάσεις και τον εναέριο χώρο τους, έκλεισαν τα μάτια στα σοβιετικά που μπήκαν στον εθνικό εναέριο χώρο τους, μεταφέροντας βόμβες και άρματα μάχης στην Αίγυπτο και τη Συρία. Το άρθρο στρέφεται και εναντίον των Νίξον θυμίζοντας ότι τον Ιούλιο του 1972 είχε πείσει τη Γερουσία να συνεχιστεί η βοήθεια προς την Ελλάδα διότι «χωρίς τη χορήγηση βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία δε θα ήταν βιώσιμη η πολιτική σωτηρίας του Ισραήλ», αλλά και του πρέσβη Τάσκα, που είχε υποστηρίξει τον Αύγουστο του 1971 στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής ότι η Ελλάδα «παρείχε και θα εξακολουθεί να παρέχει τη συνεργασία της σε όλα τα προβλήματα της ασφάλειας των ΗΠΑ». Οι δηλώσεις των δύο Αμερικανών δεν ανταποκρίθηκαν τελικά στην πραγματικότητα (ΒΗΜΑ 30/10/1973, 1, 2).

Επίσης άρθρο της ίδιας εφημερίδας στις 14/11/1973 έκανε επίθεση στον Νίξον, μεταφέροντας ότι στη Βουλή των Αντιπροσώπων στις ΗΠΑ ειπώθηκε, από τον πρόεδρο της Υποεπιτροπής για την Ευρώπη, Μπ. Ρόξενθαλ, ότι τη φιλική στάση του Νίξον απέναντι στη Χούντα την υπαγόρευαν από την αρχή αμερικανικά επιχειρηματικά συμφέροντα, λόγω σημαντικών ιδιωτικών επενδύσεων στην Ελλάδα, κάνοντας λόγο για τον Τομ Πάπας που είχε χρηματοδοτήσει και την προεκλογική καμπάνια του Νίξον, βοηθώντας στην επανεκλογή του. Σε άλλο άρθρο στο ίδιο φύλλο ο Ρόξενθαλ κατηγορεί την Ελλάδα, αποκαλώντας την ως «Ο σύμμαχος που απουσίαζε», αλλά και την αμερικανική κυβέρνηση, η οποία ενώ είχε εξοργιστεί από την αρνητική στάση των Συμμάχων στο ΝΑΤΟ, δεν εξέφρασε κάποιο παράπονο και για την απροθυμία της Ελλάδας να συνεργαστεί και αναρωτιέται πως ο πρόεδρος θα δικαιολογούσε πλέον στο Κογκρέσο τη συνέχιση της παροχής βοήθειας προς το διδακτορικό καθεστώς. Το άρθρο κλείνοντας επιτίθεται στο πρόσωπο του Πρωθυπουργού Σπ. Μαρκεζίνη, αποκαλώντας τον δεξιό πολιτικό με αντιαμερικανική ιστορία, που ο Παπαδόπουλος τον διόρισε στην εξουσία για να καλύψει το ολοκληρωτικό καθεστώς του, ως λύση του προβλήματος της αποκατάστασης μιας εικονικής δημοκρατίας, αφού τα στελέχη θα επιλέγονταν από τον Παπαδόπουλο που θα συνέχιζε να ελέγχει ολοκληρωτικά τη χώρα. Το άρθρο θύμιζε την αρνητική στάση του Μαρκεζίνη, δυο χρόνια πριν, στην παροχή των διευκολύνσεων των ΗΠΑ και τόνισε ότι ενώ στην αθηναϊκή εφημερίδα *ΕΣΤΙΑ* ο Μαρκεζίνης είχε εξυβρίσει τον Κίσινγκερ, στην αρχή του διορισμού του, αποκαλώντας τον γερμανοεβραίο, κρυπτοκομμουνιστή, μισθοφόρο και τυχοδιώκτη, χρειαζόταν πλέον να συνεργαστεί μαζί του στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών (ΒΗΜΑ 14/11/1973, 1, 2).

Ο Μαρκεζίνης και ο Παπαδόπουλος θεώρησαν ότι η ανατροπή τους στις 25 Νοεμβρίου 1973 από τον Δ. Ιωαννίδη οφειλόταν στην παρέμβαση των ΗΠΑ, λόγω της δυσaráσκειάς τους από την απόρριψη του αμερικανικού αιτήματος για περεταίρω διευκολύνσεις υπέρ του Ισραήλ. Όπως υποστήριξε αργότερα ο Μαρκεζίνης:

«Ήτο τότε που αραβοισραηλινός πόλεμος ευρίσκετο εις ανακωχήν, αλλά ο Κίσινγκερ εφαιnéτο ότι εφοβείται την επανάληψή του. Εζήτησεν, λοιπό, από την Ελλάδα όχι μόνο διευκολύνσεις από την Κρήτην, που απεκλείοντο, διότι εμείς ήμεθα ουδέτεροι, αλλά και το αεροδρόμιο της Ελευσίνας και μάλιστα δια αεροσκάφη με πυρηνικό εξοπλισμόν. Με διπλωματικόν τρόπον η άρνησίς μου ήτο κατηγορηματική, συμφωνούντος του Γ. Παπαδόπουλου. Αυτό προεδίκαζε δι' εμέ την ανατροπήν μου» (Σακκάς 2012, 181).

Επίσης ο Σπ. Μαρκεζίνης υποστήριξε ότι μετά την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών, ο Ξανθόπουλος-Παλαμάς του έστειλε επιστολή, εκφράζοντας την ίδια άποψη, λέγοντάς του:

«Το αμερικανικόν αίτημα χρησιμοποίησεως της αεροπορικής βάσεως Ελευσίνας δια την προσγείωση αεροπλάνων με πυρηνικόν εξοπλισμόν, αποτέλεσε σοβαρόν σύνδρομον δια την ανατροπήν της κυβερνήσεως. Είναι αληθές ότι το αμερικάνικον αίτημα εξεπορεύθει από τας ανάγκας του πολέμου στη Μέση Ανατολήν, ο οποίος ευρίσκετο εισέτι εν αναπτύξει. Το γεγονός αυτό εξηγεί κάπως το αμερικανικόν διάβημα. Κατ' ουδένα όμως κλονίζει το δίκαιον αλλά και το δικαίωμα της Ελλάδος όπως το απορρίψει» (Χατζηδάκης 2020, 85).

Αναμφισβήτητα, από το 1972 οι σχέσεις του καθεστώτος με τις ΗΠΑ άρχισαν να ψυχραίνονται. Οι λόγοι ήταν κυρίως ότι οι δικτάτορες δεν έκαναν βήματα προς την επαναφορά της συνταγματικής διαδικασίας του 1968 και ήταν αναποφάσιστοι σχετικά με το ζήτημα της Κύπρου, αποφεύγοντας την μετωπική σύγκρουση με τον Εθνάρχη της Κύπρου, Μακάριο, προκειμένου να επιτευχθεί η «διπλή ένωση» και διόρισαν Πρωθυπουργό τον Σπ. Μαρκεζίνη, ο οποίος αντιτίθετο στη συμφωνία ελλιμενισμού (Σακκάς 2012, 181). Η αντιπαράθεση με τους Αμερικάνους δεν αφορούσε την αροβοισραηλική σύγκρουση, αλλά προέκυψε ένα μήνα μετά την ύφεση του πολέμου και υπόκεινται για αίτημα των ΗΠΑ για την επιτάχυνση, λόγω της κρίσης της Μέσης Ανατολής, προσυμφωνημένων μελλοντικών αμερικανικών εγκαταστάσεων, οι οποίες είχαν συμφωνηθεί να εξεταστούν τον Ιούνιο του 1974. Επομένως ο ισχυρισμός του Μαρκεζίνη ότι το θέμα προέκυψε μεταξύ 21 και 25 Νοεμβρίου ήταν αβάσιμος, εφόσον ο πόλεμος ήταν σε ύφεση και είχε ήδη προηγηθεί η εξέγερση στο Πολυτεχνείο και η καταστολή της, αποκλείοντας, έτσι, το ενδεχόμενο σύνδεσης των γεγονότων (Καλλιβερετάκης 2014, 116-117).

Επίσης μια άλλη αντίφαση στους ισχυρισμούς του Μαρκεζίνη είναι η σύνδεση της απόρριψης του αμερικανικού αιτήματος στις 22 Νοεμβρίου και της ανατροπής της κυβέρνησης του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη στις 25 Νοεμβρίου, καθώς δε θα μπορούσε να οργανωθεί το πραξικόπημα σε λιγότερο από τρεις μέρες. Επιπρόσθετα, ο Στ. Παττακός ισχυρίστηκε ότι στις 20 Νοεμβρίου είχε μεταφέρει τα λεγόμενα του Αμερικανού πρέσβη Χ. Τάσκα ότι ο ταξίαρχος Ιωαννίδης οργάνωνε την ανατροπή του καθεστώτος τους, γεγονός το οποίο, φυσικά, δε θα είχε ειπωθεί αν ο Ιωαννίδης ενεργούσε εκ μέρους των ΗΠΑ (Καλλιβερετάκης 2014, 117-118). Υπάρχουν κι άλλες μαρτυρίες που συνάδουν σε αυτό το συμπέρασμα, όπως η μαρτυρία του Φ. Γκιζίκη, του προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας

του νέου καθεστώτος Ιωαννίδη το 1973, ο οποίος σε κατάθεσή του το 1975 στη δίκη των πραξικοπηματιών ισχυρίστηκε ότι η ανατροπή του Παπαδόπουλου είχε αποφασιστεί δύο μήνες νωρίτερα, ενώ η ακριβής ημερομηνία ένα μήνα πριν. Μια άλλη μαρτυρία είναι του στρατηγού Χρ. Μπονάτου, ο οποίος κατά την καταγραφή των αναμνήσεων του εκείνης της περιόδου ανέφερε ότι υποψιαζόταν τη συνομοσία Ιωαννίδη από τα μέσα του καλοκαιριού, αλλά την επιβεβαίωσε στις αρχές Σεπτεμβρίου. Κατά τον Τάσκα πάλι η δυσφορία του στρατού άρχισε να εκφράζεται έξι μήνες νωρίτερα εξαιτίας της εγκατάλειψης του καθεστώτος των αρχών της «επανάστασης της 21^{ης} Απριλίου» και τη στροφή προς την κοινοβουλευτική οδό του 1967 (Σακκάς 2012, 182-183).

Αναμφισβήτητα, από το 1972 οι σχέσεις του καθεστώτος με τις ΗΠΑ άρχισαν να ψυχραίνονται. Οι λόγοι ήταν κυρίως ότι οι δικτάτορες δεν έκαναν βήματα προς την επαναφορά της συνταγματικής διαδικασίας του 1968, ήταν αναποφάσιστοι σχετικά με το ζήτημα της Κύπρου, αποφεύγοντας την μετωπική σύγκρουση με τον Εθνάρχη της Κύπρου, Μακάριο, προκειμένου να επιτευχθεί η «διπλή ένωση» και διόρισαν Πρωθυπουργό τον Σπ. Μαρκεζίνη, ο οποίος αντιτίθετο στη συμφωνία ελλιμενισμού (Σακκάς 2012, 181). Επίσης ο Γ. Παπαδόπουλος αισθανόταν δυσφορία απέναντι στην αυστηρή κριτική των Αμερικανών για τη στάση του καθεστώτος απέναντι στον αραβοϊσραηλινό πόλεμο, εφόσον πίστευε ότι είχε επιδείξει μεγάλη ανέχεια και ενδοτικότητα στο ζήτημα του ελλιμενισμού, παρότι δεν εξυπηρετούσε ιδιαίτερα τα ελληνικά συμφέροντα σε αντίθεση με τα αμερικανικά (Σακκάς 2012, 182).

Στην πραγματικότητα, όμως, δεν υπήρχαν ουσιαστικοί λόγοι δυσaráσκειας των ΗΠΑ απέναντι στον Παπαδόπουλο, ο οποίος είχε ενοχληθεί αρκετά από τις κατηγορίες των ΗΠΑ υπέρ του, εφόσον θεωρούσε ότι είχε δείξει μεγάλη ανέχεια και ενδοτικότητα στο ζήτημα του ελλιμενισμού, το οποίο εξυπηρετούσε κυρίως τα αμερικανικά συμφέροντα κι όχι τα ελληνικά (Σακκάς 2012, 182). Απόρρητες, άλλωστε, εκθέσεις Αμερικανών διπλωματών, απευθυνόμενες στον Κίσινγκερ, αποδεικνύουν ότι η αμερικανική κυβέρνηση δεν είχε κάποιο ιδιαίτερο παράπονο για τη στάση της Ελλάδας κατά την κρίση στη Μέση Ανατολή. Μια από τις εκθέσεις αυτές ήταν του Αμερικανού υφυπουργού Εξωτερικών Τζ. Σίσκο στις 30 Οκτωβρίου 1973. Στην έκθεσή του κάνει λόγο για τη στάση των δύο γειτονικών χωρών, της Ελλάδας και της Τουρκίας κατά τη μεσανατολική κρίση, αναφέροντας τα εξής::

«Στην αρχή της αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ανταποκρίθηκε στις πιέσεις από την Αίγυπτο και διακήρυξε δημόσια την πολιτική ουδετερότητας της Ελλάδας. Λόγω αυτής της διακήρυξης και με

δεδομένη την ελληνική ευαισθησία για τις ελληνικές κοινότητες και τα ελληνικά συμφέροντα στον αραβικό κόσμο δεν οργανώσαμε πτήσεις μεταγωγικών αεροσκαφών μέσω ελληνικών βάσεων στην ανατολική Μεσόγειο. Η χρήση τους θα απαιτούσε ειδική άδεια από την ελληνική κυβέρνηση. Προτιμήσαμε να μην πάρουμε το ρίσκο εκτός από την περίπτωση μιας συγκεκριμένης επιχείρησης που θεωρήσαμε ότι ήταν κρίσιμη. Την ίδια περίοδο η ελληνική κυβέρνηση επέτρεψε πτήσεις από και προς την αμερικάνικη βάση στο Ελληνικό και τη βάση της Σούδας για αεροσκάφη που δεν απαιτούσαν ειδική άδεια. Η ελληνική κυβέρνηση δεν επέβαλε κανέναν περιορισμό στις κινήσεις των σκαφών του 6^{ου} Στόλου που βρισκόταν σε ελληνικά ύδατα... Κανένα σοβιετικό αεροσκάφος δεν είχε χρησιμοποιήσει τον ελληνικό εναέριο χώρο για να μεταφέρει εξοπλισμούς στη Μέση Ανατολή».

Στην ίδια έκθεση, ο Σίσκο έκανε λόγο για την Τουρκία, η οποία, σε αντίθεση με την Ελλάδα, δεν επέτρεψε την χρήση της αμερικανικής βάσης του Ιντσιρλίκ για τον ανεφοδιασμό του Ισραήλ, αν και δεν έφερε αντιρρήσεις σε χρήση της σε έκτακτες καταστάσεις ή για δραστηριότητες σχετικά με την ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ. Απεναντίας, άφησε τη Σοβιετική Ένωση να χρησιμοποιήσει τον εναέριο χώρο της για περίπου 30 πτήσεις με την δικαιολογία ότι ήταν πολιτικά αεροσκάφη τα οποία μετέφεραν φάρμακα. Στο τέλος της έκθεσης ο υφυπουργός συμβούλεψε τις ΗΠΑ ότι πιθανά μέτρα κατά της Ελλάδας, επειδή δεν τους στήριζε στο μέγιστο βαθμό,, θα σήμαινε εχθρική ενέργεια απέναντι σε ένα σύμμαχο, διευκρινίζοντας ότι τα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει η ισορροπία στη Μεσόγειο και η Ελλάδα, πρακτικά, προσφέρει περισσότερα στους Αμερικάνους, απ' ότι εκείνοι σε αυτούς, εφόσον η αμερικανική στρατιωτική στήριξη βρισκόταν πλέον σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Τέλος, ο Σίσκο τόνισε ότι η μοναδική πίεση που μπορούν να ασκήσουν, πια, στην Ελλάδα είναι η υποστήριξή τους, μέσω του ΝΑΤΟ και της διμερούς τους σχέσης, απέναντι σε κάποιον εισβολέα (Παπαχελάς 2021, 161-162, 169-170).

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι εκθέσεις του πρέσβη Μηλιαρέση στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, στις 1-2 Νοεμβρίου 1973. Ο Μηλιαρέσης στη 1 Νοέμβρη τόνισε πως σε συναντήσεις του με Αμερικανούς διπλωμάτες, αυτοί του επιβεβαίωσαν ότι οι ΗΠΑ δεν εκφράζουν κάποια δυσaréσκεια προς τη στάση της Ελλάδας κατά την μεσανατολική κρίση. Επιπλέον, η έκθεσή του στις 2 Νοέμβρη μετέφερε ανεπίσημες δηλώσεις του Αμερικανού υπουργού Άμυνας, Τζ. Σλέσινγκερ σε Αμερικανούς δημοσιογράφους, που ανέφεραν, μεταξύ άλλων, ότι παρόλο που η Ελλάδα και η Τουρκία

εκδήλωσαν παρόμοια στάση στην κρίση, οι Έλληνες φάνηκαν πραγματικά πολύ συνεργάσιμοι, χωρίς να τροποποιήσουν τη συμφωνία δράσης του 6^{ου} Στόλου και πως δεν τέθηκε αίτημα χρίσης των ελληνικών αεροδρομίων από τις ΗΠΑ, εφόσον το Ισραήλ και η Ελλάδα απέχουν πολύ μικρή απόσταση. Στην έκθεση, συμπεριλαμβανόταν, επίσης, η συνάντηση των υπουργών Άμυνας των δύο χωρών, στην οποία ο Αμερικανός υπουργός εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις διευκολύνσεις που παρείχε η Ελλάδα στις αμερικανικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια του αραβοϊσραηλινού πολέμου (Παπαχελάς 2021, 164-165).

Αντίστοιχη έκθεση ήταν και αυτή του Αμερικανού διπλωμάτη Τόμας Θόρτον της Υπηρεσίας Σχεδιασμού του State Department, στις 15 Φεβρουαρίου 1974, η οποία ανέφερε:

«Η ελληνική κυβέρνηση Παπαδόπουλου υιοθέτησε δημόσια μια ελαφρώς φιλοαραβική στάση κατά τη διάρκεια του πολέμου. Περιμένοντας ότι θα παίρναμε μια αρνητική απάντηση δεν ζητήσαμε από την Ελλάδα δικαιώματα να μας παρέχει διευκολύνσεις στην επιχείρηση αερομεταφοράς προς το Ισραήλ. Η κυβέρνηση βοήθησε, ωστόσο, συγκαλυμμένα με αρκετούς τρόπους. Αποδέχτηκαν να κάνουμε χρήση της βάσης της Σούδας πολύ περισσότερο και για διαφορετικούς λόγους από τους προσχεδιασμένους, σύμφωνα με τη διμερή μας συμφωνία. Η βάση της Σούδας αποτέλεσε σημαντική βοήθεια για τον ανεφοδιασμό του 6^{ου} Στόλου. Ακόμη, οι Έλληνες δεν μας έθεσαν κανένα περιορισμό στην προσχώρηση του Στόλου στα ελληνικά λιμάνια, στη χρήση της βάσης Ναυτικών Επικοινωνιών στη Νέα Μάκρη, καθώς και στην αεροπορική βάση του Ηρακλείου της Κρήτης».

Επίσης, η έκθεση επισήμαινε ότι κάθε βάση ήταν ζωτικής σημασίας για τις αμερικανικές επιχειρήσεις στη Μ. Ανατολή (Σακκάς 2012, 183-184· Παπαχελάς 2021, 162-163).

Επιπλέον, στις 30 Νοεμβρίου 1973, ο Αμερικανός διπλωμάτης του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ Ρότζερ Ντέιβις, προσπαθώντας να δικαιολογήσει στον αντικαθεστωτικό ταξίαρχο Ορέστη Βιδάλη την στήριξη των Αμερικανών στην ηγεσία του έκπτωτου, τότε, Παπαδόπουλου, του είπε ότι χωρίς τη βοήθεια του καθεστώτος του Παπαδόπουλου θα ήταν δύσκολο για τις ΗΠΑ να διατηρήσουν την θέση τους στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Την ίδια άποψη υποστήριξε και στις 19 Φλεβάρη του 1974 στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας των ΗΠΑ, αναφέροντας ότι η ελληνική κυβέρνηση παρείχε στις Ηνωμένες Πολιτείες τη διευκόλυνση να χρησιμοποιήσουν τόσο τα αεροδρόμια της Αθήνας και της Σούδας στην Κρήτη, όσο και τις εγκαταστάσεις

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

επικοινωνιών και ότι δεν υπήρξαν περιορισμοί στις μετακινήσεις και στον ανεφοδιασμό του 6^{ου} Στόλου (Καλλιβρετάκης 2014, 114-115).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, λοιπόν, διαπιστώνεται ότι παρά τη δημόσιες εξαγγελίες του καθεστώτος Παπαδόπουλου για ουδετερότητα, αυτό παρείχε ουσιαστικές διευκολύνσεις στους Αμερικάνους κατά τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο. Η Ελλάδα έδωσε άδεια για τη χρήση της βάσης της Σούδας, του ελληνικού εναέριου χώρου, καθώς και των ελληνικών αεροδρομίων, κυρίως αυτό ανατολικά της Κρήτης, με την προϋπόθεση να μην γίνεται αλόγιστη χρήση, εκθέτοντας τη χώρα. Μετά, λοιπόν, την Πορτογαλία, η Ελλάδα ήταν η χώρα που υποστήριξε περισσότερο τις επιχειρήσεις στον πόλεμο του Γιομ Κιούρ (Καλλιβρετάκης 2014, 114-115). Για αυτό, άλλωστε, και ο πόλεμος του 1973 επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη στάση της αμερικανικής κυβέρνησης προς το χουντικό καθεστώς. Ακολουθώντας μια διφορούμενη πολιτική μέχρι τον πόλεμο του 1973, που από τη μια πίεζε για επιστροφή στον κοινοβουλευτισμό και από την άλλη προσπαθούσε να προστατεύσει τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο. Τελικά η δεύτερη αμερικανική πολιτική επικράτησε εξαιτίας του πολέμου του Οκτώβρη του 1973, αποτελώντας αμερικανική προτεραιότητα, ενώ η πρώτη μπήκε στο συρτάρι (Σακκάς 2012, 183, 185).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω έρευνα διαπιστώνεται ότι την περίοδο της Χούντας σταμάτησαν οι ενέργειες στις οποίες είχαν προβεί οι προηγούμενες κυβερνήσεις του Κ. Καραμανλή και του Γ. Παπανδρέου για μειωμένη εξάρτηση από την Ουάσιγκτον, προσφέροντας πρόσφορο έδαφος για την εξυπηρέτηση των αμερικανικών γεωπολιτικών συμφερόντων. Το αρχικό δίλλημα των ΗΠΑ τον Απρίλιο του 1967 «αρχές εναντίον βάσεων», σύντομα πήρε την κατεύθυνσή του υπέρ των βάσεων, αποκαθιστώντας έτσι σε μεγάλο βαθμό της ελληνοαμερικανικές σχέσεις, μόλις λίγο καιρό μετά το πραξικόπημα, υιοθετώντας μια πατερναλιστική πολιτική. Έτσι, λόγω της σημασίας της Ελλάδας και της Κύπρου στην περιφερειακή αμερικανική στρατηγική οι ΗΠΑ υποστήριξαν τη Χούντα σε διάφορα επίπεδα, όπως στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στην αποτροπή από το Κογκρέσο του εμπάργκο στρατιωτικού εξοπλισμού και στη νομιμοποίηση της εξουσίας της, στέλνοντας να επισκεφτούν την Ελλάδα υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι, όπως ο Σπύρο Άγκνιου (Υφαντής 2018, 375-376).

Συγχρόνως, αποδείχτηκε πως οι Χουντικοί ικανοποιούσαν τις περισσότερες ανάγκες των Αμερικανών, όπως διευκολύνσεις στο λιμάνι του Πειραιά για τον 6^ο Στόλο και τη χρήση του ελληνικού εναέριου χώρου και των αμερικανικών βάσεων κατά την περίοδο των σημαντικών κρίσεων στη Μέση Ανατολή, δηλαδή στον πόλεμο του Ιουνίου το 1967, στην κρίση της Ιορδανίας το 1970 και στον πόλεμο του Γιομ Κιούρ τον Οκτώβρη του 1973 (Υφαντής 2018, 376). Η ικανοποίηση, άλλωστε, των ΗΠΑ από τον φιλονατοϊκό και αμερικανοστραφή διεθνοπολιτικό προσανατολισμό της Χούντας καθ' όλη τη διάρκεια του διδακτορικού καθεστώτος φάνηκε και από τις δηλώσεις υψηλόβαθμων Αμερικανών εκπροσώπων. Ο ελληνικής καταγωγής Αμερικανός αντιπρόεδρος Σπ. Άγκνιου, κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα, τον Οκτώβρη του 1971 ανέφερε ότι η Ελλάδα αποτελούσε «απαραίτητη γραμμή άμυνας» και ότι «ορισμένοι από τις βάσεις εις την Ελλάδα είναι αναντικατάστατοι από πλευράς στρατηγικής σημασίας για την ασφάλειαν των Ηνωμένων Πολιτειών». Ο πρόεδρος Νίξον τον Αύγουστο του 1972, μεταξύ άλλων, εξέφρασε στην αμερικανική Γερουσία πως «χωρίς τη βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία δεν είναι δυνατόν να υπάρξει βιώσιμη πολιτική προς διάσωσιν του Ισραήλ» (Διαμαντόπουλος 2000, 284-285).

Οι σχέσεις φιλίας των προηγούμενων κυβερνήσεων με τις χώρες της Μέσης Ανατολής, ανεξαρτήτως των καθεστώτων τους, συνεχίστηκαν, και κατά την περίοδο της Χούντας των Συνταγματαρχών, με σκοπό τη βελτίωση της θέσης της χώρας στην Ανατολική Μεσόγειο και κατ' επέκταση την εξασφάλιση των ελληνικών συμφερόντων. Οι Συνταγματάρχες αρνούσαν την *de jure* αναγνώριση του ισραηλινού κράτους, ενώ εκδήλωναν ανοιχτά την εκτίμηση και τον θαυμασμό τους προς τον Αιγύπτιο πρόεδρο Νάσερ (Κούμας 2018).

Στο επίπεδο του περιφερειακού συστήματος ο πόλεμος στο Γιομ Κιπούρ απέδειξε για ακόμη μια φορά την επείγουσα προτεραιότητα για την προστασία των δρόμων μεταφοράς του πετρελαίου από τα αραβικά κράτη και τη διατήρηση, με οποιοδήποτε τρόπο, της περιφερειακής σταθερότητας για την εξασφάλιση των αποθεμάτων ενέργειας. Έτσι η υποστήριξη της Ελλάδας και της Τουρκίας αποτελούσε βασική προϋπόθεση της στρατηγικής της αμερικανικής κυβέρνησης. Μετά την αποτελεσματική παρέμβαση του Κίσινγκερ στην κατάπαυση του πυρός στα υψώματα του Γκολάν και στη χερσόνησο του Σινά, αλλά και η μετέπειτα τακτική στην ειρηνευτική διαδικασία επιβεβαιώθηκε η άποψη ότι ένας περιορισμένων διαστάσεων πόλεμος και η παρέμβαση την κρίσιμη στιγμή μιας υπερδύναμης παρείχε το αναγκαίο πλαίσιο για τη ρύθμιση δισεπίλυτων ζητημάτων, όπως το Μεσανατολικό και το Κυπριακό, με αμοιβαίες δόκιμες υποχωρήσεις (Υφαντής 2018, 383-384).

Η σύσφιξη των σχέσεων με μερικά από τα ολοκληρωτικά αραβικά καθεστώτα, καθώς και την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης εξαιτίας της πετρελαϊκής ανάγκης της χώρας που φάνηκε με την πετρελαϊκή κρίση του 1973, συνδυαστικά με τις διεθνείς τρομοκρατικές ενέργειες του Μαύρου Σεπτεμβρίου των Παλαιστινίων, οι οποίες κάποιες φορές έφερναν σε δύσκολη θέση και την Ελλάδα, ενίσχυαν τις ανησυχίες για τυχόν αρνητική στάση της Τουρκίας και των ΗΠΑ προς αυτήν (Ρώσσης 2020, 411).

Η στάση των Συνταγματαρχών την περίοδο του πολέμου στο Γιομ Κιπούρ το 1973 βοήθησε τη χώρα να βρεθεί εκτός πετρελαϊκού εμπάργκο του ΟΑΠΕΚ (Οργανισμός Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Εξαγωγικών Κρατών), εφόσον η Ελλάδα αρνήθηκε να επιτρέψει στις ΗΠΑ να χρησιμοποιήσουν τον εναέριο χώρο της για τη στήριξη του Ισραήλ, ενώ έδωσε άδεια στη σοβιετική αεροπορία για τη μεταφορά προμηθειών προς την Αίγυπτο (Ρώσσης 2020, 411-412). Μάλιστα στον πόλεμο του 1973, ο Μαρκεζίνης με τη σύμφωνη γνώμη του Παπαδόπουλου, απέρριψε, δημοσίως τουλάχιστον, το αίτημα των ΗΠΑ για την

χρησιμοποίηση των βάσεων που βρίσκονταν στην Ελλάδα, προκειμένου να μην προκαλέσουν αντιδράσεις ή αντίποινα στον αραβικό κόσμο (Σακκάς 2008, 359, 362).

Η πολιτική του καθεστώτος, απέναντί στους Άραβες, οι οποίοι ήταν και μόνιμοι υποστηρικτές στα εθνικά θέματα της Ελλάδας στον ΟΗΕ. αν εξαιρέσει κανείς το παρασκήνιο, φαίνεται χαρακτηριστικά από τα λεγόμενα του Ξανθόπουλου-Παλαμά:

«Ένα το αραβικό έθνος. Πολλά τα αραβικά κράτη. Ακόμη περισσότερες οι αραβικές οικογένειες... Η Ελλάς γνώρισεν τον αραβικό κόσμο, φίλο και συμπαραστάτη σε πολλά. Αλλά και η Ελλάς σε δύσκολες ώρες για τους Άραβες, στάθηκε κοντά τους. Έτσι μένουμε εκεί που βρισκόμαστε. Δεν αρχίζουμε. Συνεχίζουμε. Συνεργασία, εδραίωση, εμβάθυνση» (Χατζηδάκης 2020, 234).

Όσον αφορά το Ισραήλ, από το 1948 που ιδρύθηκε, οι σχέσεις της Ελλάδας μαζί του διατηρήθηκαν μόνο σε προξενικό επίπεδο, ώστε να μη διαταραχτούν οι φιλικές σχέσεις με τα Αραβικά Κράτη. Η πολιτική αυτή παρέμεινε σταθερή καθ' όλη την περίοδο της δικτατορίας και αντικατοπτρίζεται στα σχόλια του Στ. Παττακού:

«Ο πρόεδρος του Ισραήλ, Γκολάν... μου εξήτει να αποκαταστήσουμε τας διπλωματικές μας σχέσεις εις πρεσβευτικόν επίπεδον... Εις επιμόνους επανειλημμένας εισηγήσεις του, του έδωσα την απάντησιν ότι μια τοιαύτη ενέργειά μας, θα είχε ως αποτέλεσμα να δυσαρεστήσωμεν τα πολύ φιλικώς προσκείμενα προς ημάς Αραβικά Κράτη, των οποίων αι φήφοι, μας είναι πολύτιμοι ιδιαίτερος δια την επίλυσιν του Κυπριακού... Η απάντησίς του ήτο: Έπρέπει να γνωρίζετε ότι η φήφος του Ισραήλ έχει υπερτέραν ολοκλήρου του αραβικού κόσμου, διότι επηρεάζομεν ψήφους πολλών και ισχυρών κρατών'. Η απάντησίς μου πάντοτε ήτο σταθερά: '...Πράττομεν ότι πιστεύομεν ότι συμφέρει την πατρίδα μας, την τιμήν και την αξιοπρέπειάν της... '».

Ακόμη, όπως υποστήριξε ο υφυπουργός Εξωτερικών Κ. Παναγιωτάκος, όταν το 1972, όπως ο ομόλογός του στο Ισραήλ Α. Eban ζήτησε την de jure αναγνώριση του ισραηλινού κράτους: «...Η ανταπόκριση των Αθηνών υπήρξε αρνητική!» (Χατζηδάκης 2020, 235).

Γενικά, όμως, κατά την περίοδο 1967-1973 αποδείχτηκε ότι οι Συνταγματάρχες δεν ακολούθησαν κάποια διακεκριμένη εξωτερική πολιτική, συγκριτικά με τις προηγούμενες κυβερνήσεις, στη Μέση Ανατολή. Η φιλική στάση απέναντι στους Άραβες εξακολούθησε να διατηρείται χωρίς κάποια συγκεκριμένη επιδίωξη, από την οποία να αποκομιστεί σημαντικό όφελος για τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας. Απεναντίας, η Ελλάδα υπήρξε ένα από τους στόχους στην Ευρώπη των εξτρεμιστικών τρομοκρατικών παλαιστινιακών οργανώσεων, Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

στην προσπάθειά τους να επιτύχουν την αναγνώριση και δημιουργία του κράτους τους. Παρόλο που γενικά το καθεστώς ήταν πολύ αυταρχικό, αντιμετώπισε, από την πρώτη στιγμή, τις τρομοκρατικές ενέργειες στη χώρα μας καθησυχαστικά, ίσως λόγω απειρίας του σε τέτοιες περιπτώσεις, πετυχαίνοντας τελικά να επαναληφθούν.

Επίσης, αναμφισβήτητα, όπως επιβεβαιώθηκε από την έρευνα, οι εφημερίδες, έχοντας υποστεί το καθεστώς αυστηρής λογοκρισίας, χρησιμοποιήθηκαν από τη Χούντα ως μηχανισμός προπαγάνδας για την αναπαραγωγή επιτρεπτών ιδεολογιών και στερεοτύπων. Μέχρι το 1973, δεν περιείχαν καθόλου υπαινιγμούς για το καθεστώς, ενώ παρατηρήθηκε ότι στα φύλλα τους πρώτους μήνες δεν υπήρχαν ιδιαίτερα δημοσιεύματα για τη σχέση Ελλάδας-ΗΠΑ αναφορικά με την μεσανατολική κρίση, αφού, στην αρχή υπήρχε αποστασιοποίηση μεταξύ τους. Ο Τύπος έκανε απλή περιγραφή των γεγονότων του πολέμου του 1967, δημοσίευε τις επίσημες δηλώσεις της ηγεσίας, ενώ παρουσίαζε αρνητικά σχόλια μόνο για το επιτιθέμενο Ισραήλ. Η πρώτη νύξη κατά της Χούντας, αναφορικά με τις κρίσεις στη Μέση Ανατολή, εμφανίστηκε τον Αύγουστο του 1973, εξαιτίας της επίθεσης των Παλαιστινίων, όπου υπήρχαν καυστικά σχόλια για την αντιμετώπιση των τρομοκρατών από τη Χούντα. Το 1973, κατά την περίοδο του τέταρτου αραβοισραηλινού πολέμου, αλλά και μετά την ύφεσή του, παρατηρήθηκε πλήθος δημοσιευμάτων, προερχόμενων από τον αμερικανικό Τύπο και τα οποία επέκριναν τόσο την ελληνική δημόσια στάση στον πόλεμο του 1973, η οποία φαινομενικά δεν παρείχε διευκολύνσεις στους Αμερικανούς για τη στήριξη του Ισραήλ, όσο και την, παρόλα αυτά, θετική συμπεριφορά της αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι τους. Πάλι, όμως, εκείνη την περίοδο η λογοκρισία δεν είχε ακόμα εξαλειφτεί, ενώ στο πλαίσιο της αυτολογοκρισίας που επικρατούσε από το 1969 και έπειτα, εξαιτίας της ελάχιστης χαλάρωσης των μέτρων, η Χούντα κατακρίνονταν ανεπαίσθητα ή έμμεσα από τις εφημερίδες για τις ενέργειες στον πόλεμο και γενικότερα. Αντίθετα οι κατηγορίες για τους Αμερικανούς κατέκλυζαν τα δημοσιεύματα της εποχής.

Σύμφωνα με προσωπική μαρτυρία του Αμερικανού Γενικού Πρόξενου των Αθηνών την περίοδο 1970-1974 Charls. St. Kennedy, οι Έλληνες (ηγεσία, πολίτες, δημοσιογράφοι) δεν αναγνώριζαν ότι ήταν υπεύθυνοι για κάποια από τα προβλήματά τους, αλλά ότι πάντα έφταιγαν οι ΗΠΑ:

«Το πρόβλημα με εμάς ήταν ότι πολλοί Έλληνες, που αντιτάσσονταν στο καθεστώς των Συνταγματαρχών κατηγορούσαν τις ΗΠΑ γι' αυτό, πίστευαν ότι στηρίζαμε τη δικτατορία και ίσως... ότι βοηθούσαμε τους Τούρκους σε βάρος των Ελλήνων. Φυσικά απαγορευόταν να επικρίνεται η κυβέρνηση στις

εφημερίδες, αλλά εντός κάποιων ορίων, δεν υπήρχε πρόβλημα να στηλιτεύονται οι Αμερικανοί... Οι αντίπαλοι της δικτατορίας χρησιμοποιούσαν τις ΗΠΑ για αποδιοπομπαίο τράγο»(Τζάκσον 2023, 150).

Από την παραπάνω έρευνα διαφάνηκε η τεράστια διαφορά των δημόσιων εξαγγελιών της Χούντας και αυτού που πραγματικά έπραττε. Ειδικά στον πόλεμο του Γιομ Κιούρ η αντίθεση και το παρασκήνιο έπαιρνε τεράστιες διαστάσεις.

.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γκλαβίνας, Γ. (2016). Εφ' όπλου... "ψαλίδι": Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών. Στο Πηνελόπη Πετσίνη, Π, Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα* (σ.167-176). Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Γκλαβίνας, Γ. (2018). Η λογοκρισία την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967 – 1974). Στο Πηνελόπη Πετσίνη, Π, Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Λεξικό Λογοκρισίας Στην Ελλάδα. Καχεκτική Δημοκρατία, Δικτατορία, Μεταπολίτευση*, (σ. 157-169). Αθήνα: Καστανιώτης.

Διαμαντόπουλος, Θ. (2000). Το Απριλιανό Καθεστώς. Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ, (σ. 266-286). Αθήνα.

Goldschmidt, Jr. A. & Boum, A. (2016). *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, Σταματόπουλος Δ. (επιμ.), μετ. Αναγνωστόπουλος. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. Καλλιβρετάκης, Α. (2014). Οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις στον πόλεμο του Γιομ Κιούρ ταυτίζονται. *The Historical Review/La Revue Historique*, 11, 105–126. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.12681/hr.327>

Kaminaris, S. C (1999). Greece and the Middle East. Article in *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 2. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/3380761/Greece_and_the_Middle_East

Κεφαλά, Β. (2003). Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στη Μέση Ανατολή: 1990-2002. Στο Τσάκωνας Ι. Π (επίμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Μια Συνολική Προσέγγιση*, Τόμος Β, (σ. 655-692). Αθήνα: Σιδέρης.

Κλάψης, Α. (2021). *1974: Μεταπολίτευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κούμας, Ε. (2018, Νοέμβριος 18). Η Επίσκεψη Παττακού στην Αίγυπτο. Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/995715/i-episkepsi-pattakoy-stin-aigypito/>

Παπαδημητρίου, Δ. (2008). Αντικρουόμενες βεβαιότητες και νέοι τρόποι στον πολιτισμό του εντύπου. Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Παππάς, Α. (2022, Μάιος 25). Το «Βήμα» στα χρόνια της δικτατορίας. Το Βήμα. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2022/05/26/opinions/to-vima-sta-xronia-tis-diktatorias/>

Παπαχελάς, Α. (2021). *Ένα σκοτεινό δωμάτιο, 1967-1974*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ρώσσης, Ν. (2020). Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας προς τη Μέση Ανατολή: Προσδοκία εναντίον Πραγματικότητας. Στο Αθανασοπούλου, Ε., Τσαρδανίδης, Χ. και Φακιολάς, Ε. (επιμ.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας. Επιλογές & Προσδοκίες στον 21ο Αιώνα*, (σ.405-436). Αθήνα: Παπαζήσης.

Σακκάς, Γ. (2012). *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος, 1947-1974: Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού Πολέμου*. Αθήνα: Πατάκη.

Σακκάς, Γ. (2008). Η ελληνική πολιτική στη Μέση Ανατολή επί κυβερνήσεων Κωνσταντίνου Καραμανλή. Στο Κ. Σβολόπουλος, Κ. Μπότσιου, Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.). Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα, τόμος Β. (σ. 348-363). Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής.

Σβολόπουλος, Κ. (2008). *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Τόμος Β. Αθήνα: Εστία.

Σπυρόπουλος, Μ. Γ. (2011). *Μέση Ανατολή: Αραβο-ισραηλινή διένεξη. Ιστορία, Πολιτική, Διπλωματία*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Σφέτας, Σπ. (2016). *Η Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία και η Δικτατορία των Συνταγματαρχών (1967-1974). Όψεις των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων κατά την επταετία*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Τζάκσον Λ. Ρ. (2023). *Μακριά κι αγαπημένοι: 80 χρόνια αμερικανικής διπλωματίας στην Ελλάδα, 1940-2020. Με τα λόγια των ίδιων Αμερικανών διπλωματών*, μετ. Γ. Καράμπελας. Αθήνα: Εστία.

Τσαρδανίδης, Χ. (2020). Η Ελλάδα στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Αθανασοπούλου, Ε., Τσαρδανίδης, Χ. και Φακιολάς, Ε. (επιμ.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας. Επιλογές & Προσδοκίες στον 21ο Αιώνα*, (σ. 365-404). Αθήνα: Παπαζήσης.

Υφαντής, Κ. (2018). Εξάρτηση και δικτατορία: Η ελληνική εξωτερική πολιτική και το Κυπριακό, 1967-1974. Στο Βλαχόπουλος Σπ., Καιρίδης Δ. & Κλάψης Α. (επίμ.), *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών: Ανατομία μιας επταετίας*, (σ. 365-385). Αθήνα: Πατάκη.

Χαιρετάκης, Μ. (Ιούλιος 2010). Η στρατιωτική δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967 ως τομή για τα ελληνικά ΜΜΕ. Στο *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 35 (σ. 1-39). Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org.10.12681/hpsa.14494/>

Χατζηδάκης, Ν. Μ. (2020). *Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδος, 21/4/1967 έως 24/11/1973. Διπλωματία & Άμυνα επί Γεωργίου Παπαδόπουλου*. Αθήνα: Πελασγός.

Χουρχούλης, Δ. (2017, Ιούνιος 3). Ο Πόλεμος των Έξι Ημερών. Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/world/912385/o-polemos-ton-exi-imeron/>

Χουρχούλης, Δ. (2018, Ιούνιος 11). Ο «Πόλεμος της Φθοράς». Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/world/968593/o-polemos-tis-fthoras/>

Χουρχούλης, Δ. (2019, Αύγουστος 19). Ο Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ. Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/world/1038845/o-polemos-toy-giom-kipoyr/>

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΕΝΤΥΠΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 6/6/1967

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 7/6/1967

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 7/6/1967

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 8/6/1967

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 10/6/1967

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 9/1/1973

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 14/10/1973

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 4/4/1976

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 16/10/1973

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 28/10/1973

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 30/10/1973

Εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 14/11/1973

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 6/6/1967

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 7/6/1967

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 8/6/1967

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 10/6/1967

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 10/1/1973

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 15/10/1973

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 16/10/1973

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 25/10/1973

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 27/10/1973

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Πτυχιακή / Διπλωματική Εργασία

58